

”Joku tuhatvuotias”
Esikouluikäisten jumalakuva

Sanna Seppä

Opinnäytetyö, kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu Länsi

Porin toimipaikka

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön

suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (amk)+diakoni

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
1 SUKELLUS JUMALAKUVIIN.....	5
2 KÄSITTEIDEN AVAAMINEN	6
2.1 Esiopetus ja esikoululainen	6
2.2 Jumalakuva	7
3 JUMALAKUVA RAAMATUSSA	8
4 LAPSEN JUMALAKUVAN MUODOSTUMINEN.....	9
4.1 Psykoanalyttisen koulukunnan ajatusmaailma	11
4.2 Kognitiivisen koulukunnan ajatus jumalakuvasta	12
5 USKONTOKASVATUS	14
5.1 Päiväkodin uskontokasvatus	15
5.2 Seurakunnan kristillinen kasvatus.....	18
6 SAMANKALTAISIA TUTKIMUKSIA	21
7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMISTAPA.....	23
8 HAASTATTELUN TULOKSET	25
8.1 Lasten ajatuksia Jumalan ulkonäöstä	25
8.2 Jumalan luonne	27
8.3 Jumalan moninainen asuinpaikka	28
8.4 Jumala auttaa, varjelee ja suojelee	29
9 LASTEN JUMALA PIIRRETTYNÄ.....	31
9.1 Päiväkodin esiopetusryhmän ajatuksia Jumalasta visuaalisesti.....	32
9.2 Seurakunnan esiopetusryhmän mietteitä Jumalasta piirrettynä.....	34
10 JUMALAKUVIEN SAMANLAISUUS JA ERILAISUUS	36
11 AJATUKSIA TÄSTÄ TYÖSTÄ, SEN TEKEMISESTÄ JA TOTEUTUMISESTA.....	38
LÄHTEET	43
LIITTEET	45

TIIVISTELMÄ

Seppä, Sanna. ”Joku tuhatvuotias”. Esikouluikäisten jumalakuva., Pori, kevät 2010, 45 s. 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu Länsi, Porin toimipaikka, Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi(AMK), diakoni.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa esikouluikäisten jumalakuva. Tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia eroavatko päiväkodin esikouluryhmän ja seurakunnan esikouluryhmän jumalakuvat huomattavasti toisistaan.

Tutkimus on kvalitatiivinen, missä on vertailevan tutkimuksen piirteitä. Aineisto on kerätty lapsia haastatteleamalla ja lapset ovat piirtäneet oman näkemyksensä Jumalasta.

Tutkimusprosessi on alkanut joulukuussa 2008, jolloin oltiin yhteydessä päiväkotikiitosryhmän esiopetusryhmän vastaavaan ja tammikuussa 2009 Nakkilan seurakunnan esiopetusryhmän ohjaajaan. Tutkija oli tutustumassa lapsiin ja ryhmän toimintaan molemmissa ryhmissä kaksi päivää ennen tutkimuksen tekoa. Tutkimus toteutettiin kahtena päivänä molemmissa ryhmissä; ensimmäisenä tutkimuspäivänä lapset haastateltiin ja toisena tutkimuspäivänä lapset piirsivät oman näkemyksensä Jumalasta. Päiväkodin esiopetusryhmässä oli yhdeksän ja seurakunnan esiopetusryhmässä seitsemän lasta, jotka kaikki saivat luvan osallistua tutkimukseen. Tutkija on analysoinut haastattelut ja piirustukset sisällöllisesti.

Tutkimustuloksissa oli samanlaisuutta ja erilaisuutta. Haastatteluiden pohjalta molempien ryhmien mielikuva Jumalasta on ihmisen kaltainen. Molemmissa ryhmissä lapset käyttivät värejä apunaan kuvaillessaan Jumalan ulkonäköä ja Jumalan asuinpaikkaa. Jumalaa pidetään näkymättömänä ja Hänen tehtävänä on ihmisten auttaminen ja suojeleminen. Suurimmat erot ryhmien välillä löytyivät Jumalan ulkoisen olemuksen kuvailussa: seurakunnan esiopetusryhmän lapset kuvailivat Jumalaa yksityiskohtaisemmin kuin päiväkodin esiopetusryhmän lapset. Myös Jumalan ikä sai erilaiset vastaukset ryhmien välillä: päiväkodin esiopetusryhmäläiset ajattelivat pääsääntöisesti Jumalan olevan vanha, kun taas seurakunnan esiopetusryhmän vastauksissa oli laajempi ikäjakauma.

Jumalan ihmismäisyys ja värien käyttö olivat samankaltaisia lasten piirustuksissa. Suurin ero oli muiden asioiden esiintyvyys piirustuksissa. Seurakunnan esiopetusryhmän lasten piirustuksissa oli piirretty Jumalan lisäksi muutakin, kun taas päiväkodin esiopetusryhmän lasten piirustuksissa vain kahdessa oli kuvitettu muutakin kuin Jumala.

Asiasanat: jumalakäsitys; esiopetus; uskontokasvatus; piirustus

ABSTRACT

Seppä, Sanna

Concept of God by Preschool Pupils

45 p., 3 appendices. Language: Finnish.

Pori, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences.

Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work.

Degree: Bachelor of Social Services + Deacon.

Preschool children in municipal day care and parish day group were the object of the study. The aim of this scholarly thesis was to chart the concept of God in those preschool groups and particularly differences and similarities in the concept of God between those groups.

The study was qualitative. Data were collected from the children's drawings and interviewing the pupils.

The study was started in December, 2008, when the researcher contacted the day care center called Kuusipirtti. To parish of Nakkila was contacted in January, 2009. The researcher was two days with both the groups to get to know the pupils. The study was performed in two days with both the groups. The children were interviewed during the first day and they draw their own concepts of God during the second day. The interviews and drawings were analyzed by content analysis.

The results showed similarities and differences. In both the groups children thought God was like a human. The pupils used colors when they described God's appearance and His place of residence. The children thought God was an invisible protector. The biggest differences were found in God's appearance. The pupils in the parish preschool described God more detailed than the children in municipal preschool. The question about God's age got different answers in the two groups. The children in the municipal group thought God was old but the children's answers in the parish group had wider age composition.

Both the groups also used colors' in their drawings. All preschool pupils in the parish group draw also other things than just God. Only two preschool pupils in the municipal day care centre draw other things besides God.

Keywords: concept of God; preschool; religious education; drawing

1 SUKELLUS JUMALAKUVIIN

”Joku tuhatvuotias” on erään lapsen vastaus Jumalan ikää kysyttäessä. Joku lapsista taas ajattelee Jumalan olevan kymmenvuotias. Minkälainen voisi olla Jumalan ulkonäkö? Onko Jumalalla hiuksia, entä vaatteita? Kun ajattelee Jumalan asuinpaikkaa, tulee helposti mieleen taivas, mutta voihan se olla myös vuori taikka kirkko. Jumalakuva on kaikilla ihmisillä erilainen, kahta samanlaista kuvaa ei ole. Jumalakuvaan vaikuttavat niin ihmisen elinympäristö ja lähisukulaiset kuin yhteiskunta. Jokainen ”nappaa” ympäristön vaikutuksista omalta tuntuvan osan ja rakentaa oman jumalakuvan.

Tämän opinnäytetyön ja tutkimuksen pohjalla on innostus tutustua lasten jumalakuviin. On hienoa kuunnella lasten ajatuksia Jumalasta, sillä niissä on aina jotakin erilaista, vaikka puhumme samasta Jumalasta. Lasten mielettömiä mielikuvituksen määrä on uskomatonta, he vastaavat juuri niin kuin tuntevat, eivätkä ajattele onko se edes todellisuudessa mahdollista. Aikuisillakin olisi tässä kohdin opeteltavaa. Tutkijan aktiivinen seurakuntaelämä ja seurakunnassa työskentely antoivat ponnahduksen tähän aiheeseen. Erityisesti tutkijaa kiinnosti se, voivatko päiväkodin lasten ja seurakunnan lasten jumalakuvat erota toisistaan huomattavasti. Myös lastentarhanopettajan kelpoisuusvaatimukseen kuuluu opinnäytetyön kohdentumisen lapsiin.

Tässä tutkimuksessa on haastateltu Ulvilan päiväkotin Kuusipirtin esikouluryhmää ja Nakkilan seurakunnan esikouluryhmää. Tutkimuksessa oli tarkoitus kartoittaa näiden kahden ryhmien vastauksien erilaisuutta ja samanlaisuutta. Tutkimus on kvalitatiivinen, missä on vertailevan tutkimuksen piirteitä. Aineisto on kerätty lapsia haastatteleamalla ja lapset ovat myös piirtäneet oman näkemyksensä Jumalasta.

Opinnäytetyössä on käsitelty jumalakuvaakin myös Raamatun kautta. Työssä kerrotaan miten lapsen jumalakuva kehittyy ja mitä on lapsen uskonnollinen kasvatusta ja kenelle se kuuluu.

2 KÄSITTEIDEN AVAAMINEN

Työn keskeisten käsitteiden aukaiseminen ja määrittäminen on työn luettavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta tärkeää. Tämän työn keskeisinä käsitteinä ovat esiopetus, esikoululainen ja jumalakuva.

2.1 Esiopetus ja esikoululainen

Opetushallituksen mukaan ”esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen”. Keskeisenä ajatuksena esiopetuksessa on kehittää ja edistää lapsen kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. On tärkeää, että vahvistetaan lapsen itsetuntoa ja annetaan lapsille tasavertaiset mahdollisuudet oppia. (Opetushallitus 2000, 7.)

Esiopetus on subjektiivinen oikeus. Kunnan tulee järjestää esiopetusta kaikille 6-vuotiaille, mutta vanhemmilla on oikeus päättää osallistuuko lapsi kunnalliseen esiopetukseen. Esiopetus tarjoaa lapselle tilaisuuden toimintaan, leikkiin ja omaan rauhaan. Esiopetus on lapsikeskeistä, mutta aikuinen asettaa rajoja ja odotuksia. Esiopetuksen perustana ja lähtökohtana on eheyttäminen. (Petäjä 2008, 128.)

Esiopetus on maksutonta ja esiopetusta voidaan antaa joko päivähoitossa tai koulussa. Esiopetus on laajuudeltaan vähintään 700 tuntia vuodessa ja esiopetusta voi antaa ja toteuttaa pääsääntöisesti lastentarhanopettaja tai henkilöt, joilla on luokanopettajan kelpoisuus. (Petäjä 2001.) Joillakin seurakunnilla on vielä omat esiopetusryhmänsä, vaikka useimmat esiopetusryhmät ovat siirtyneet koulutoimen alaisuuteen.

Esikoululainen on kuusivuotias lapsi. Kuusivuotiaalle lapselle on ominaista liikkuvuus, rooli- ja rakenteluleikit. Esikouluikäiset lapset pitävät liikunnallisista leikeistä, askarteluista, musiikista ja saduista. He ovat myös kiinnostuneita luonnosta, numeroista ja kirjaimista. On hyvin tärkeää, että kuusivuotias lapsi saa leikkiä ryhmässä, sillä se auttaa lasta oppimaan muun muassa pettymysten tuottaman mielipahan käsittelyä. Vertaistuella on merkitystä sääntöjen omaksumiseen. Vertaistuki tukee lasta myös motorisissa ja kielellisissä taidoissa. (Porin kaupunki. i.a.)

2.2 Jumalakuva

Jumalakuvalla ”tarkoitetaan sitä kokonaisuutta, joka ihmiselle merkitsee Jumalaa”. Puhuttaessa jumalakuvasta tulevat esille ihmisen omat tiedot ja kokemukset Jumalasta, siksi jokaisella ihmisellä on oma jumalakuva. Jumalakuva voi olla myös kollektiivinen eli ihmisen jumalakuva on voinut muodostua yhteiskunnassa vallitsevista käsityksistä. Myös Jumalan symbolisoituminen voi vaikuttaa ihmisen omaan jumalakuvaan. (Tamm 2002,10.)

Leena Heinosen mukaan jumalakuva ei ole pysyvä käsitys tai tila. Jumalakuva pitää sisällään ajatuksia, tunteita ja mielikuvia sekä käyttäytymistä ohjaavia osatekijöitä ja usein nämä esiintyvät samanaikaisesti ihmisessä. Ihmisten jumalakuva kehittyy ja muuttuu tilanteiden ja sattumusten mukaan. Jumalakuvaan vaikuttavat muun muassa sukupuoli, kodin ja koulun ympäristö sekä ihmisen psyykinen kehitysvaihe. (Heinonen i.a.)

3 JUMALAKUVA RAAMATUSSA

Raamatussa ei ole vain yhtä jumalakuvaa, sillä onhan Raamattu monien kirjojen kokonaisuus. Raamatussa on monien kirjoittajien ja toimittajien tekstejä ja suurin osa teksteistä perustuu suulliseen perimätietoon. Vaikka tekstit ovat muokautuneet ajan kuluessa, on silti yksi asia mikä löytyy jokaisessa tekstissä; Jumala on erilainen kuin muut. Häntä on vaikea kuvailla sanoilla eikä Häntä voida verrata muuhun. Ihmisillä on kuitenkin tarve saada kuvata, sanoa ja miettiä millainen Jumala on. Siksi ihmiset ovat kehittäneet kuvakielen ja kirjoittavat omia tuntemuksiaan esimerkiksi runojen muotoon. (Koskinen 1998, 46–47.)

Raamatussa Jumalalla on monia erilaisia nimiä. Jumalaa kuvataan Isänä ja Luojana. Hänestä puhutaan muun muassa Taivaallisena Isänä, Autuuden Isänä, Kaikkien Isänä ja Elävänä Isänä. Usein kirjoitetaan myös Abba tai Herra Sebaot. Kun Jumalaa kuvataan Luojana, Häntä luonnehditaan muun muassa Kuninkaana, Paimenena, Kalliona, Meidän varjelijanamme ja Ainoana tosi jumalana. Raamatussa kirjoitetaan myös Jumalan ”toisesta puolesta”. Hänestä käytetään Raamatussa nimitystä Kuluttava tuli, Pelottava Jumala ja Koston Jumala. (Koskinen 1998, 56–58.)

Jumalan ominaisuuksia on myös useita. Hänen ominaisuuksiinsa luetellaan muun muassa oikeudenmukaisuus, lempeys, laupiallisuus, viisaus, valtavuus ja totuudellisuus. Hänen ominaisuuksiinsa kuuluu myös pitkämielisyys, kuten Nahumin kirjassa kerrotaan:

Herra on kärsivällinen, mutta hänen voimansa on suuri, ei hän jätä rankaisematta. (Nah.1:3)

Hänen ominaisuutensa eivät aina ole pelkkiä hyviä, vaan Häntä kuvataan myös suureksi, hirmuiseksi ja vihaiseksi. Mooseksen kirjassa kirjoitetaan:

Älä kumarra äläkä palvele niitä, sillä minä, Herra, sinun Jumalasi, olen kiivas Jumala. (2. Moos. 20:5)

(Koskinen 1998, 59. Raamattu.)

Jumalan teoista puhuttaessa Raamattu kertoo useita Hänen tekojaan. Useimpien mainittu teko on varmasti Hänen olemisensa:

Jumala sanoi Moosekselle: ”Minä olen se joka olen.” Hän sanoi vielä: ”Näin sinun tulee sanoa israelilaisille: ’Minä-olen on lähettänyt minut teidän luoksenne.’(2. Moos. 3:13–14)

Jumala siis on. Hänen tekoihinsa kuuluvat vahvasti rakastaminen, pelastaminen, kuuleminen ja näkeminen. Hän myös rankaisee, kostaa ja tuomitsee.

Jumala itse on heidän luonaan, ja hän pyyhkii heidän silmistään joka ainoan kyneleen. (...) Valtaistuimella istuva lausu: ”Uudeksi minä teen kaiken.” (Ilm. 21: 3-5)

Älkää ottako oikeutta omiin käsiinne, rakkaat ystävät, vaan antakaa Jumalan osoittaa vihansa. Onhan kirjoitettu: ”Minun on tuomio, minä maksan tekojen mukaan”- näin sanoo Herra. (Room. 12:19)

(Koskinen 1998, 60. Raamattu.)

Jumalalla on monia nimiä ja ominaisuuksia. Meissä ihmisissäkin on erilaisia luonteenominaisuuksia, jotka tulevat esille tiettyinä ajankohtina tai tietyissä tilanteissa. Raamatusta tulee kuitenkin esille se, että Jumala on jotain erilaista, salattua ja erityistä.

4 LAPSEN JUMALAKUVAN MUODOSTUMINEN

Lapsen jumalakuvan kehitys alkaa jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Siihen vaikuttavat niin äidilliset kuin isälliset piirteet. Ensimmäiset rakkauden kohteet ja niihin sisältyvät tunteet tulevat olemaan niitä tunteita, joita hän tulee kokemaan Jumalaa kohtaan. Uskonnollisen ajattelutapaan vaikuttaa myös suuresti se, minkälaisessa ympäristössä lapsi asuu. Vanhempien rooli on tärkeä, sillä lapsen ajatteluun vaikuttaa se, mitä vanhemmat ajattelevat Jumalasta, niin tietoi-

sesti kuin tiedostamattaan. Se mitä vanhemmat lukevat lapselle, minkälaiset ovat vanhempien uskonnolliset asenteet ja arvot, vaikuttavat olennaisesti lapsen jumalakuvaan. Kun lapsi on aivan pieni, hän tuntee elämässään vain vanhempansa; lapsi rakastaa ja palvoo näitä ja myös pelkää ja torjuu heitä. Kun lapselle aletaan puhua Jumalasta, hän alkaa muokata käsitystään Jumalasta sellaiseksi kuin hän näkee vanhempansa. Näin alkaa kehittyä tietoinen käsitys asiasta, että on myös jokin muu yhtä vaikuttava ”olento” kuin omat vanhemmat. Myös visuaaliset asiat vaikuttavat lapsen ajatuksiin. Kirkkojen tai uskonnollisten taideteoksien näkeminen voi herättää lapsen mielenkiinnon. (Tamm 2002, 23–24.)

Lapsen kehityksessä tulee 3-4-vuotiaana taso, jossa hän oppii havaitsemaan maailmaa eri tavalla. Tässä iässä lasta alkaa kiinnostaa, miksi jokin rakennus on rakennettu tai miksi jokin on olemassa. 6-vuotiaana lasta alkaa kiinnostaa enemmän Jumala ja Hänen luomistyönsä. Tässä iässä lapset useimmiten alkavat käydä esimerkiksi seurakunnan kerhoissa, joissa tulevat tutuiksi laulut, virret, rukous ja kertomukset Jumalasta ja Jeesuksesta. Kun lapsi osaa itse osallistua uskonnolliseen toimintaan, tulee muodostumaan myös tunnepohjainen suhde Jumalaan. (Tamm 2002, 25.)

Lasten jumalakuvia ovat tutkineet monet eri koulukunnat ja näistä koulukunnista merkittävimmät ovat kognitiivinen koulukunta ja psykoanalyttinen koulukunta. Kognitiivisessa koulukunnassa pääpaino on jumalakuvan älyllisessä sekä käsitteellisissä näkökulmissa. Kognitiivisen koulukunnan edustajat ovat myös kiinnostuneita siitä, miten lapset puhuvat ja käsittävät Jumalan ja miten lapset piirtämällä heijastavat käsityksiään Jumalasta. Psykoanalyttisessa koulukunnassa keskitytään jumalakuvien alkuperään ja siihen miten jumalakuvat kehittyvät. (Tamm 2002, 10–11.) Seuraavassa avataan lyhyesti näiden koulukuntien näkemystä jumalakuvan kehittymisestä.

4.1 Psykoanalyttisen koulukunnan ajatusmaailma

Sigmund Freud on psykoanalyysin perustaja ja hänen mukaansa isän roolilla on suuri vaikutus lapsen mielikuvaan Jumalasta. Hän uskoi, että lapsen jumalakuva muodostuu niistä toiveista, tunteista ja tarpeista, joita hänellä on isänsä suhteen. Freudin mukaan ihminen luo käsityksen Jumalasta, koska se auttaa ihmistä selviytymään elämän vaikeuksista. Isän roolin korostus johtunee siitä, että Freudin aikana yhteiskuntaa hallitsivat miespuoliset henkilöt ja tuolloin oli voimakkaasti esillä yhteisöllinen ajattelutapa. (Tamm 2002, 11.)

Psykoanalyttisen koulukunnan mukaan lapsen jumalakuva alkaa kehittyä jo varhaisessa vaiheessa ja lapsi pitää isää Jumalan esikuvana. Lapsi rakastaa ja pelkää isäänsä samalla tavalla kuin aikuinen ihminen Jumalaansa. Isän roolia esikuvana pidetään lapsen sisäisenä jumalakäsityksenä, mutta Freudin mukaan on myös historiallisia syitä, miksi Jumalaa pidetään isän kaltaisena. Sisäiset ja historialliset näkemykset yhdistyvät ihmisen mielessä ja siitä hän alkaa kehittää ja rakentaa omaa jumalakuvaansa. Freud kuitenkin korostaa, että kokemukset isästä ovat vahvempia kuin historialliset käsitykset. (Tamm 2002, 12.)

Freudin mukaan lapsi laittaa muistiin isästään saamat kokemukset. Lapsen muistissa on isällinen rakkaus kuin pelko ja viha. Kun lapsi on noin viisivuotias, nämä tunteet muuttuvat sisäisiksi käsityksiksi. Sisäiset käsitykset muuttuvat sisäiseksi maailmaksi, johon vaikuttavat vanhempien lisäksi muut lapselle tärkeät ihmiset ja tämä kaikki siirtyy lapsen yliminään. Yliminässä on vanhempien edustaja, joka johtaa ja valvoo lasta. Tämä valvominen ja johtaminen tapahtuvat lapsen sisällä kuten omatunto. Lapsen käsitys Jumalasta rakentuu tähän pysyvään sisäiseen maailmaan. Jumalakuva rakentuu lapsen muistoista isästään; lapsen toiveet, kaipaus ja pelot. Kuitenkin tähän jumalakuvaan alkaa sisältyä enemmän rakkautta ja armoa. (Tamm 2002, 12.)

Toinen tunnettu psykoanalytikko, Erik Erikson, ei ollut samaa mieltä Freudin kanssa. Eriksonin mukaan äidillä on tärkeä rooli lapsen jumalakäsitykseen. Hän ei kuitenkaan syrjäytä kokonaan isän roolia. Eriksonin mukaan molemmat vanhemmat vaikuttavat lapsen käsitykseen Jumalasta. (Tamm 2002, 13.) Hänen ajatuksensa oli, että äidin roolilla on merkitys lapsen pyhyys- kokemukseen.

Psykoanalyttisessa koulukunnassa isä edustaa lakia ja järjestystä ja äiti sen sijaan antaa lapselle suojaa ja rakkautta. Lapsen ei tarvitse ansaita äidin rakkautta samalla tavalla kuin hänen tarvitsee hakea isänsä hyväksyntää. Äidin rakkaus ja huolenpito auttaa lasta pitämään Jumalaa rakastavana ja isän hallitsevuus pyhänä ja ankarana. Jumalakuvan ”täydellistyminen” olisi se, että molempien, äidin ja isän, piirteet tasapainottavat toisiaan. (Tirri 2002, 18.)

4.2 Kognitiivisen koulukunnan ajatus jumalakuvasta

Lapsen ajattelukyky kehittyy noin kahden vuoden iässä. Tällöin lapsi alkaa luoda mielikuvia, muistaa tapahtumia ja ajatella sanallisesti. Näin lapsen maailma alkaa avartua ja saa erilaisen luonteen. Tässä iässä lapsi saattaa kuulla ensimmäisiä kertoja sanan Jumala. Sen voivat sanoa lapsen vanhemmat tai muut henkilöt, mutta sillä on suuri merkitys, kuka sen sanoo ja missä yhteydessä. Kognitiivisen koulukunnan mukaan se kuka puhuu lapselle Jumalasta ja minkälainen suhde lapsella on kyseessä olevaan puhujaan, määrittelee sen, miten lapsi ymmärtää käsitteen Jumala. (Tamm 2002, 29.)

Aivan pienille lapsille (puolitoistavuotiaasta kolmivuotiaaksi) on mahdotonta tehdä tutkimusta siitä, miten he ajattelevat Jumalan. Kognitiivinen koulukunta on silti sitä mieltä, että lapsen varhaiset kokemukset ”ajavat” lasta joko hyvään tai pahaan suuntaan. Elämän alkuvaiheessa saadut kokemukset Jumalasta pysyvät lapsessa ja ne vaikuttavat myöhemmin lapsen jumalakuvan kehittymiseen. Vaikka lapsen käsitteistön muodostuminen on vasta aluillaan, osaa lapsi jo kahden-kolmen vuoden iässä yhdistää sanoja keskenään. Useimmat kolmevuotiaat osaavat yhdistää sanaparin Jumala- kirkko tai taivas ja rukoileminen- käsi- en laittaminen ristiin. Neljän vuoden iässä lapsi osaa jo kertoa ajatuksistaan ja kertoa omista kokemuksistaan. Tämä vaihe on esikouluiän alku. (Tamm 2002, 29–30.)

Esikouluikäisen lapsen jumalakuva koostuu ja saa aineksensa kahdesta eri ympäristöstä. Ensimmäinen ympäristö on koti, jossa lapsella on vanhemmat, sisa-

rukset ja ehkä muitakin sukulaisia. Usein lapsi kysyy ensin vanhemmiltaan maailman synnystä ja asioiden olemassaolosta. Näin lapselle tulee näkemys Jumalasta, joka on luoja. Koska Jumala on luonut kaiken, lapsi miltei automaattisesti ajattelee Hänen olevan vanha. Kun vanhemmat puhuvat Jumalasta "Isänä", lapsen mieleen kehittyy ajatus miespuolisesta henkilöstä, joka on ihmisen kaltainen. Myös sanonta "Taivaallinen Isä" luo lapselle ajatuksen siitä, että Jumala asuu taivaassa. (Tamm 2002, 35.)

Toinen ympäristö on kirkko ja kirkon opetus. Kirkon tehtävä on antaa lapselle ravintoa uskonnolliselle kehitykselle ja tämä toteutuu teologisemmalla ja rituaalisemmalla tavalla kuin kotona. (Tamm 2002, 35.)

Kognitiivinen koulukunta käyttää tutkimuksissaan hyödyksi lasten piirustuksia. Ernest Harms oli ensimmäinen tutkija (1940-luku), joka tutki ja tulkitsi lasten piirustuksia Jumalasta. Esikouluikäisten (3-6-vuotiaat) piirustuksissa on tavanomaista persoonallisuus, mielikuvitus ja sadunomaisuus. Tätä vaihetta Harms kutsuu satuvaiheeksi. Tässä iässä lapset ovat minäkeskeisiä ja siksi lasten piirustuksissa näkyy heidän kokemusmaailmansa. Tämän vuoksi lapset usein piirtävät Jumalan ihmisen kaltaiseksi. Toinen piirre on, että Jumala piirretään Luojaksi. Hänen asuinpaikkanaan pidetään taivasta tai pilvilinnaa ja lasten mukaan Jumalan tehtävä ylhäällä on muun muassa pilvien leijattaminen, myrskyjen synnyttäminen, tuulen puhaltaminen ja tähtien sytyttäminen. Jumalan tehtäväksi koetaan myös ihmisistä huolehtiminen. Harmsin mukaan niillä lapsilla, joilla on jonkinlaista uskonnon opetusta kotona, on raamatullisempi kuva Jumalasta kuin muilla lapsilla. Raamatullisemmalla jumalakuvalla Harms tarkoittaa esimerkiksi Jumalan kuvaamista hyvänä paimenena ja Jumalan pukeutumisena pitkään vaatteeseen. Niin sanotut muut lapset kuvaavat Jumalan muun muassa vanhaksi sedäksi, tontuksi tai mahtavaksi hallitsijaksi. Jumalan asuinpaikkaa kuvataan lapsen oman kodin tai sadun maailmasta. (Tamm 2002, 31, 33.)

Riippumatta siitä, onko lapsi kasvatettu uskonnollisessa ympäristössä vai ei, lasten Jumala muistuttaa ihmistä. Lapsi piirtää Jumalalle vaatteet ja kasvot. Lapset piirtävät Jumalan iäkkääksi ja sanovat Jumalan puhuvan äänekkäästi. Lasten mukaan Jumala on voimakas ja suuri ja Hän käy maan päällä esimerkiksi tuulessa, myrskyssä tai sateessa. Usein lapset mainitsevat myös enkelei-

den tärkeän roolin. On myös lapsia, jotka ajattelevat Jumalan olevan kaikkialla. Nämä lapset ajattelevat Jumalan olevan muun muassa kukissa, pilvissä ja kivissä, kaikessa mitä Jumala on luonut ja Hänet kuvataan sumuksi tai valkoiseksi valoksi. (Tamm 2002, 33–34.)

Vaikka lapsilla on eri käsitykset Jumalasta, on tässä lapsen kehitysvaiheessa yhteistä se, että jumalakäsitykset ovat kokonaisvaltaisia. Lasten Jumala voi olla monta asiaa samalla kertaa; Hän voi olla ihmisen kaltainen, mutta kuitenkin kuningas taikka peikko. (Tamm 2002, 35.)

5 USKONTOKASVATUS

Suomen perustuslaissa sanotaan, että jokaisella on oikeus omaan uskontoon (Suomen perustuslaki 1999/731, 11§.) Suomi on myös ainoa maa, jossa uskonnollisen kasvatuksen asema on kirjoitettu lasten päivähoitolakiin. Pienten lasten ja nuorten kohdalla oikeus omaan uskontoon merkitsee oikeutta saada uskontokasvatusta. Esiopetusta säätelee Esiopetuksen opetussuunnitelma, joka on tehty vuonna 2000. Esiopetuksen opetussuunnitelmassa uskontokasvatus on nimikkeellä etiikka ja katsomus. (Petäjä 2008, 121.)

Kun puhutaan uskonnollisesta kasvatuksesta, esiintyy siinä kolme erilaista termiä. Ensimmäinen on uskonnollinen kasvatus eli uskontokasvatus, joka on yksi osa yhteiskunnan kasvatustajärjestelmää. Uskonnollisen kasvatuksen tehtävä on tarjota lapselle yleissivistävää tietoa uskonnosta, kulttuurista ja katsomuksesta. Toinen termi on kristillinen kasvatus, joka perustuu kristinuskon perusteisiin. Kolmas termi on kastekasvatus. Kastekasvatus painottaa Jeesuksen antamaa kastekäskyä, joka on kristillisen kasvatuksen lähtökohta. Kristillisen kasvatuksen ja kastekasvatuksen tarkoituksena on antaa lapselle mahdollisuus sisäistää kristillistä uskoa niin, että se olisi heidän elämänsä kantava voima. Nämä kuulu-

vat kodin ja seurakunnan tehtäviin, kun taas uskontokasvatus kuuluu yhteiskunnalle. (Petäjä 2008, 122.)

5.1 Päiväkodin uskontokasvatus

Päiväkodin toiminta perustuu varhaiskasvatussuunnitelmaan. Varhaiskasvatussuunnitelma koostuu lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja lapselle annettavan opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatusta järjestetään yhteiskunnan järjestämänä ja sitä myös valvotaan ja tuetaan. Varhaiskasvatuksen tärkein tehtävä on edistää ja pitää yllä lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Petäjä 2008, 122.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet- teoksen on julkaisut Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Varhaiskasvatussuunnitelman tarkoituksena on ohjata ja tukea varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on valtakunnallisessa käytössä. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 3.)

Esiopetuksen opetus muodostuu seitsemästä keskeisestä sisältöalueesta ja yksi näistä on etiikka ja katsomus. Suomen perustuslaissa sanotaan, että uskonto ja omantunnon vapaus on turvattu oikeus ja jos lapsi on esikouluikäinen, hänen huoltajansa voi sitä käyttää. Perustuslaissa sanotaan myös, että esiopetukseen tulee sisällyttää uskontokasvatusta ja vaihtoehtoisesti elämäntietokasvatusta. Lapsen huoltajalla on oikeus päättää, mihin opetukseen lapsi saa osallistua. Kulttuurisessa katsomuskasvatuksessa lapselle annetaan mahdollisuus tutustua suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriin ja sen lähtökohtiin. Tärkeänä tavoitteena on myös ihmisten kohtaaminen kunnioittavasti riippumatta siitä, onko kohdattava ihminen erilainen tai samanlainen kuin itse on. (Petäjä 2008, 128–129. Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 13§)

Varhaiskasvatuksen perusteiden mukaisesti lapselle tulisi tarjota uskonnollis-katsomuksellista opetusta. Se ei ole oppiaine, vaan lasta tulisi ohjata ja suunnata kohti uskonnollisia asioita. Se voi tapahtua esimerkiksi leikin, musiikin, liikunnan tai kokemuksellisin keinoin. Näin lapsi voi tutustua oman uskontonsa ja kat-

somuksensa perinteisiin ja tapoihin. Suuri edellytys lapsen uskonnon harjoittamisen mahdollisuudelle liittyy päiväkodin henkilökuntaan. Tänä päivänä henkilökunnalla on vaikeaa etsiä oma tiensä, miten toteuttaa uskontokasvatusta. Päiväkodin henkilökunnalla ei välttämättä ole tietoa miten uskonnollis-katsomuksellisuutta voisi tuoda päiväkodin arkeen ja toteuttaa sitä. Tässä kohdin hyvä yhteistyökumppani on seurakunta, joka myös mainitaan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Ei ole kuitenkaan tarkoitus, että uskontokasvatus siirretään kokonaan yhteiskunnalta seurakunnalle, vaan seurakunnan työntekijän tehtäviin kuuluu kouluttaa ja tukea päiväkodin henkilökuntaa. Yhteiskunnalle kuuluu lapsen uskontokasvatus kun taas seurakunnalle kuuluu kristillinen kasvatus ja niitä ei tulisi sekoittaa keskenään. Myös monikulttuurisuus tuo omat haasteensa. Koska jokaisella lapsella on oikeus omaan uskontoon ja maailmankatsomukseen, on se otettava huomioon päiväkodin varhaiskasvatuksessa. (Petäjä 2008, 123,127.)

Yhteistyö seurakunnan kanssa voi toimia esimerkiksi kummitoimintana, ”mentointina”. Seurakunnan työntekijä voi toimia päiväkotikummina, jonka tehtäviin kuuluu toimia päiväkodin työntekijöiden apuna ja konsulttina. Yhtenä ideana ja mahdollisuutena on järjestää päivähoidon työntekijöille opintoryhmä. Opintoryhmässä käsiteltäisiin uskontokasvatukseen liittyviä asioita, joissa seurakunnan työntekijä olisi mukana. Kummiuden ideana on, että se toteutuu keskustelemalla ja ajatuksia voidaan vaihtaa puolin ja toisin. Ajatuksena olisi, että myös seurakunnan työntekijä pitää päiväkodin henkilökunnan ajan tasalla esimerkiksi uusista markkinoilla olevista uskontokasvatuksen materiaaleista ja ohjeista. (Saarinen 2002, 15–16.)

Uskontokasvatus esiopetuksessa määräytyy usein enemmistön uskontokunnan mukaisesti. Tarvittaessa lapselle tulisi tarjota muuta uskontokasvatusta, jos hän ei kuulu enemmistön uskontokuntaan. Uskontokasvatuksen tärkein sisältö on arki. Perinteistä ja tavoista lapsi saa kokemuksia ja elämyksiä. Kirkkovuoden juhlien viettäminen auttaa lasta ymmärtämään ja sisäistämään omaa uskontonäkemystään. (Petäjä 2008,129.)

Maahanmuuttajilla ja vähemmistöjen edustajilla voi olla vaikeuksia sulautua suomalaiseen kulttuuriin ja on raskasta ottaa vastaan toisen kulttuurin tapoja.

Tätä ongelmaa ei kuitenkaan ratkaista sillä, että päiväkodeissa ”riisutaan suomalainen kulttuuri”. Vaikka pohjimmiltaan ajatus olisi auttaa maahanmuuttajalasta sopeutumaan paremmin, voi olla että ”kulttuurin riisuminen” aiheuttaa enemmän ongelmia kuin aikaisemmin. Kaikkien maiden kulttuuriin kuuluu vahvasti uskonto, eikä sitä tarvitse häpeillä. Lehtori Marjatta Kallialan (2001) mukaan useat maahanmuuttajaperheet ovat sitä vastoin olleet hämmästyneet sitä, että uskontoa harjoitetaan Suomessa hyvin vähän. Heille ei siis ole ongelmana suomalaisten uskonto, vaan sen vähäinen näkyminen. (Kalliala 2001, 171.)

Päiväkodin uskontokasvatus toteutuu vahvasti kodin kanssa yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa. Uskontokasvatuksesta keskustellaan lapsen vanhempien kanssa samoin kuin muistakin kasvatuksellisista kysymyksistä. Keskustelun tulisi olla jatkuvaa ja vanhemmille informoiminen sisältöalueista on tärkeää. Työntekijän ammattitaitoon kuuluu lapsen ja hänen perheensä uskonnollisen taustan arvostaminen ja kunnioittaminen. (Saarinen 2002, 15.)

Ulvilan kaupungin esiopetussuunnitelman pohjana ovat Esiopetuksen perusteet 2000 ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos. Esiopetussuunnitelma on päivitetty keväällä 2006. Ulvilassa annetaan esiopetusta eri yksiköissä. Yksiköillä on mahdollisuus valita oman painotusalueensa ja arvopohjansa. Painotusalueina voi olla muun muassa ympäristötieto, liikunta tai montessoripedagogiikka. Esiopetuksen tavoitteisiin kuuluu muun muassa lapsen taitojen kehittäminen, myönteisen minäkuvan vahvistuminen, perustietojen ja – taitojen oppiminen ja oppimisen ilon säilyttäminen. Tärkeinä tavoitteina pidetään myös erilaisuuden hyväksymistä, yhteisössä toimimista ja hyvinvointiin ja terveyteen liittyvien asioiden omaksumista. (Ulvilan kaupunki 2006, 3-6.)

Esiopetussuunnitelman mukaan esiopetuksessa tutustutaan seitsemään osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat kieli ja vuorovaikutus, matematiikka, ympäristö- ja luonnontieto, terveys, fyysinen ja motorinen kehitys, taide ja kulttuuri sekä etiikka ja katsomus. Esiopetussuunnitelman mukaan uskontokasvatuksessa on tärkeää antaa lapselle turvallinen ja myönteinen ilmapiiri. Esiopetuksessa tulee myös ottaa huomioon eri kulttuurit ja vakaumukset ja kodin kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää. Eettiseen kasvatukseen kuuluu lapsen kunnioittaminen omana itsenään. Uskontokasvatuksessa esiopetus ja seurakunta tekevät yh-

teistyötä muun muassa järjestelemällä seurakuntahetkiä ja esiopetuksessa otetaan huomioon kirkolliset pyhät. (Ulvilan kaupunki 2006, 6-13.)

Etiikka ja katsomus osa-alueen tavoitteisiin kuuluvat muun muassa lapsen mi-näkuvan tukeminen, kirkkovuoden juhliin osallistuminen, hyvien tapojen opette-lu, hiljentymisen kokeminen ja mahdollisuus saada vastauksia lapsen mieltä askarruttaviin kysymyksiin. Sisältöalueina on hiljentyminen ja rukous, hengelli-nen musiikki, oikean ja väärän opettelua ja anteeksi pyytämisen ja – antamisen opettelua. Tärkeitä ovat myös kirkolliset juhlapyhät ja omien oikeuksien puolus-taminen niin, että lapsi osaa samalla ottaa huomioon toiset lapset. (Ulvilan kau-punki 2006, 13.)

Ulvilan esiopetussuunnitelmassa on otettu huomioon myös eri kieli- ja kulttuuri-ryhmät. Heille kuuluu myös oikeus esiopetukseen Ulvilan esiopetusta antavissa yksiköissä. Eri kieli- ja kulttuuriryhmissä otetaan huomioon lapsen kulttuuritau-s-ta ja tuetaan lapsen kehitystä. Tärkeänä pidetään myös sitä, että lapsi oppii kunnioittamaan omaa äidinkieltään ja omaa kulttuuritau-staansa. Ulvilassa esi-opetusta annetaan suomenkielellä. (Ulvilan kaupunki 2006, 14.)

5.2 Seurakunnan kristillinen kasvatus

Kirkkojärjestyksen mukaan seurakunnan tulee huolehtia seurakunnan jäsenten kristillisestä kasvatuksesta ikään katsomatta (KJ 1055/1993). Kirkon keskeinen lähtökohta lapsityössä on kasteopetus ja se velvoittaa antamaan lapselle ope-tusta kristinuskon perusteista. Arvokasvatuksen perusta on kuitenkin perheiden vastuulla, mutta kirkko tukee ja täydentää perheen kasvatustehtävää. Kris-tinuskon perusteita lapsi saa muun muassa seurakunnan pyhäkouluissa ja päi-väkerhoissa. (Kirkon tutkimuskeskus 2008, 117.) Pyhäkoulu on kristillisen kas-vatuksen perinteinen muoto, jota myös kutsutaan lasten kirkoksi. Päiväkerhois-sa lapsilla on mahdollisuus tutustua seurakunnan toimintaan ja kirkkovuoden juhliin. Näin lapsi tutustuu kristinuskon perusasioihin. (Kirkon tutkimuskeskus, i.a.)

Seurakunnissa on myös perhekerhotoimintaa, leiritoimintaa ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa. Kaiken toiminnan perusajatuksena on olla tukena niin lapselle kuin perheelle. Yhtenä hyvin tärkeänä kirkon varhaiskasvatuksen osana kuuluu jumalanpalveluskasvatus. (Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö 2008, 14–16.) Kirkon lapsityö haluaa innostaa lapsia löytämään niitä kiinnostuksen kohteita ja asioita, jotka ovat lapselle tärkeitä. Lapsille halutaan antaa aikaa kysellä ja pohdita ja lapsille annetaan mahdollisuus tehdä omia johtopäätöksiä. (Kirkon tutkimuskeskus, i.a.)

Kirkon kasvatustyön ja yhteiskunnan uskontokasvatuksella on se ero, että niiden lähtökohdat ovat erilaiset. Kirkon kasvatustyöllä halutaan tukea ihmistä ja hänen identiteettiään kristillisen uskon pohjalta. On huomioitavaa, että toiminoissa otetaan ihminen kokonaisvaltaisesti huomioon (muun muassa ihmisen elämäntilanne) eikä kristilliseen kasvatukseen saa pakottaa tai manipuloida. Pääajatuksena on, että ihminen löytää oman identiteettinsä. Ihmisen tulee löytää identiteettinsä itse, mutta kirkon kasvatustyö on ihmisen rinnalla tukemassa tätä kasvua. (Halme 2008, 184–185.)

Kristillisessä varhaiskasvatuksessa halutaan korostaa uskon tradition jakamista, lapsilähtöisyyttä, perheen arvostamista ja kasvatuksen kokonaisvaltaisuutta. Lapsia ja lapsuutta pidetään tärkeänä elämänvaiheena ja siksi kirkossa halutaan panostaa lapsen leikkiin ja oikeuteen olla lapsi. Kristillistä kasvatusta on tärkeää tehdä vanhempien kanssa yhteistyössä. Siitä puhutaan myös nimikkeellä ”kastekumppanuus”. Tällä pyritään luomaan lapselle kokonaisvaltaisempi käsitys kristillisestä elämästä. (Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö 2008, 9.)

Kun lapsi käy ja osallistuu pienestä asti seurakunnan toimintaan, on se kristillistä kasvatusta luonnollisimmillaan. Osallistumisen kautta lapsi sisäistää asioita paremmin ja luo pohjaa ymmärtämiselle. Osallistumalla lapsi alkaa rakentaa omaa identiteettiään ja usko tulee vähitellen omaan elämään. Näin ollen kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat osana uskontoa. Lähtökohtana ei siis ole käännäyttää ihmisiä, vaan kirkko pyrkii antamaan ihmiselle mahdollisuuden luonnolliseen uskon kasvamiseen. (Halme 2008, 188–189.)

Päiväkodit eivät ole ainoita, jotka joutuvat pohtimaan uskonnollista ja kristillistä kasvatusta. Myös kirkolla ja seurakunnilla on tiedossa muutoksia, jotka vaikut-

tavat varhaiskasvatukseen. Suurin muutos joka näkyy jo nyt, ovat seurakuntarakenteiden muutokset; seurakunnat laajenevat ja pienemmät seurakunnat poistuvat. Tämä vaikuttaa lapsiperheiden määrään sekä työntekijöiden työkuviin muuttumiseen. Toiminnan resurssit luovat oman kategoriansa kuten yleinen kirkollinen tilannekin; lapsia kastetaan vähemmän ja ihmisten eroaminen kirkosta on yleistynyt. Myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat kirkon toimintaan, kuten varhaiskasvatuspalveluiden laajentuminen lapsiperheille, pienten lasten vanhempien työssäkäynti ja erilaiset perhemuodot. Muutoksia löytyy ja tulee löytymään myös lapsuuden luonteessa. Lapsuusaika lyhenee ja lasten mediataidot kehittyvät nopeammin. Kristillinen kasvatustulee vähene-
mään kodeissa, vaikka lapset juuri tarvitsisivat tukea ja ohjausta elämässään. (Kirkon kasvatust- ja nuorisotyö 2008, 20–21.)

Kristillinen kasvatust- lehdessä on artikkeli siitä, miten Helsingin seurakuntayhtymä heräsi siihen todellisuuteen, että monet kirkkoon kuuluvista vanhemmista eivät kasta lastaan. Ongelmaksi tulee se, miten antaa ja tukea kristillistä kasvatusta, jos oman seurakunnan jäsenen lapselta puuttuu kaste. Kaste on kuitenkin kaiken lähtökohta. Helsingissä myös osallistujien määrä kokoavissa toiminnoissa on vähentynyt ja kirkosta eroaminen on kasvanut. Pääkaupunkiseudulla vuonna 2007 kirkkoon kuului vain 66,5 % asukkaista. Selvänä ja vahvana ajatuksena tuli panostaa kristillisen kasvun tukemiseen, ennen kaikkea lapsiperheet huomioiden. Seurakuntayhtymässä koottiin suunnitteluryhmä, jonka tehtävään kuului pohtia, miten tukea kotien kristillistä kasvua. (Helle 2008, 16.)

Suunnitteluryhmä totesi, että seurakunta voi parhaiten antaa tukensa kasvatukseen, jos seurakunta saa vaikutettua ensin vanhempiin. Vanhemmille on välitettävä tunne, että kristillinen kasvatust on arvona positiivinen. Vanhemmat voisivat omassa elämässään ottaa käytäntöön kristillisen kasvatuksen periaatteita ja niin lapsi omaksuisi samalla omien vanhempiensa arvomaailman. (Helle 2008, 16.)

Ryhmä pohti myös, milloin seurakunta voisi olla yhteydessä koteihin. He ajattelivat, että seurakunnan tulisi olla kodin kanssa yhteistyössä heti, kun perheeseen on syntynyt lapsi. Seurakunnan työntekijöiden tehtävä olisi saada vanhemmat motivoitumaan kasteen lahjasta ja kasteen ottamisen jälkeen muistaa

perhettä kiittämällä ja kertomalla Jumalan jokapäiväisestä suojeluksesta. Seurakunta voisi olla yhteistyössä perheen kanssa myös silloin, kun lapsi on kolme- neljävuotias. Tässä iässä lapsilla on kysymyksiä muun muassa painajaisista ja kuolemasta. Seurakunta voisi myös osallistua lapsen elämään ennen kouluun lähtöä, olla tukena uudelle tapahtumalle. Suunnitteluryhmän pääajatuksena oli, että seurakunnan ja vanhempien välille avataan varhaisessa vaiheessa vuoro- vaikutussuhde. Näin kirkko pystyy tukemaan vanhempia kasvatuksessa, antaa mahdollisuuden lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen ja olla matkakumppani tässä maailmassa. (Helle 2008, 17.)

6 SAMANKALTAISIA TUTKIMUKSIA

Tutkimuksia lasten jumalakuvista löytyy 1980- ja 1990-luvuilta. 2000-luvulla tehdyt tutkimukset jumalakuvista kohdistuvat useimmiten kouluikäisiin ja sitä vanhempiin lapsiin sekä nuoriin ja aikuisiin. Useimmat näistä tutkimuksista ovat pro gradu-töitä. Opinnäytetöitä lasten jumalakuvista on tehty 2000-luvulla, mistä nyt esitellään kaksi, jotka ovat lähinnä tutkijan omaa tutkimusta.

Sanna Anttila on tehnyt vuonna 2005 Turun kristillisessä opistossa opinnäytetyön ”Taivaan isällä on paljon lapsia: lasten jumalakuva”. Anttilan opinnäytetyössä 31 lasta on piirtänyt Jumalan ja tutkija on lisäksi haastatellut lapsia. Hän on tutkimuksessaan keskittynyt 3-6-vuotiaiden lasten jumalakuvaan. Anttilan haastatteluun kuului neljä kysymystä: missä Jumala asuu, kenen kanssa Jumala asuu, mitä Jumala tekee ja minkä ikäinen Jumala on. Haastattelutuloksissa nuorimmat lapset ovat kertoneet Jumalan asuvan samalla paikkakunnalla kuin lapsi itsekin. Useimpien lasten mielestä Jumalan kanssa asuu enkeleitä, mutta osa lapsista oli myös sitä mieltä, että Jumala asuu yksin. Eräät lapset ottivat esiin kuolleet ihmiset ja yksi lapsista mainitsi oman perheensä asuvan Jumalan

luona. Tutkimuksessa havaittiin, että kaikilla lapsilla ei ollut tarkkaa kuvaa siitä kuka on Jumala ja Taivaan Isä, sillä eräät lapset ajattelivat sen tarkoittavan eri henkilöä. (Anttila 2005, 23–24.)

Jumalan tekemisestä Anttila sai monenlaisia vastauksia. Useimmat lapset sanoivat Jumalan suojelevan ja vahtivan ihmisiä. Lapset sanoivat Jumalan myös tekevän samanlaisia töitä päivällä kuin isäkin ja jotkut ajattelevat Jumalan nukkuvan öisin. Jumalan ikää kysyessä lapset ajattelivat Jumalan olevan vanha. (Anttila 2005, 25.)

Anttila tutki myös lasten piirustuksia. Hänen mukaansa lapset käyttivät paljon värejä, vaikka joukossa oli myös synkkiä kuvia. Anttilan mukaan pojat tekivät enemmän värittömpiä ja synkempiä kuvia kuin tytöt. Joissakin piirustuksissa lapset olivat piirtäneet yksityiskohtia, kuten enkeleiden siipien höyhenkuvion. (Anttila 2005, 26–28.)

Vuonna 2001 Outi Salo on tehnyt Diakonia-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyön koskien lasten jumalakäsityksiä. Hänen työnsä on nimeltään ”Jumalan kämmenellä: 5-6-vuotiaiden lasten jumalakäsitys”. Työssään hän on haastatellut viittä lasta, jotka kävivät Mynämäen seurakunnan päiväkerhoa. Tutkimustuloksissaan hän sanoo, että lasten käsitykset Jumalasta olivat melko samanlaisia. Lasten mielestä Jumala on selvästi ihmisen kaltainen, mutta Jumalaa ei kuviteltu vanhaksi. Jumalaa ei myöskään kuviteltu satuhahmoksi vaan lasten mukaan Jumalalla on ihmisistä löytyviä piirteitä. Lasten käsitys Jumalan asuinpaikasta ei ollut yllättävä; Jumala asuu taivaassa eli Jumalan asuinpaikka on konkreettinen ja paikallinen. Haastatteluista selvisi, että lapset kokivat Jumalan turvallisena ja luotettavana. Salon mukaan viisi lasta oli liian vähäinen määrä, jotta olisi saatu kattavampi aineisto ja käsitys lasten jumalakuvista. Salo ajattelee, että kahdeksan lasta olisi ollut sopivampi määrä. (Salo 2001, 42–44, 47.) Siksi tutkija omassa työssään pyrkii saamaan vähintään kahdeksan lapsen haastattelun molemmista ryhmistä.

7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMISTAPA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia esikouluikäisten jumalakuvaa. Erityisesti haluttiin tutkia, onko päiväkodin esiopetusryhmän lapsilla ja seurakunnan esiopetusryhmän lapsilla eroavaisuuksia jumalakuvissa. Näin ollen tutkimusta voidaan kutsua laadulliseksi tutkimukseksi, jossa on myös vertailevan tutkimuksen piirteitä. Tutkijan oletti, että ryhmien vastauksissa on eroavaisuuksia. Tutkija oletti seurakunnan esiopetusryhmän vastauksien olevan enemmän Raamatun ja uskonnonopetukseen perustuvia. Tavoitteena oli saada selville onko kyseessä olevien ryhmien jumalakuvien eroavaisuudessa tai samankaltaisuudessa jotakin erityisen huomioitavaa. Tavoitteena oli saada tutkimukseen vähintään kahdeksan hengen ryhmät.

Tutkimuksen teko alkoi syksyllä 2008, jolloin tutkija kartoitti lähialueen esiopetusryhmiä. Lähialueella oli useita päiväkoteja, joissa on esiopetusta ja tutkija päätti ottaa yhteyttä Ulvilan päiväkoti Kuusipirttiin. Siellä tutkimus otettiin positiivisella mielellä vastaan. Seurakunnan esiopetusryhmää oli vaikeampi löytää, sillä monissa seurakunnissa esiopetus on siirretty koulutoimen alaisuuteen. Lähin seurakunnan esiopetusryhmä löytyi Nakkilasta ja sielläkin otettiin tutkimuksen tekeminen mielellään vastaan.

Päiväkotiin oltiin yhteydessä ennen joulua 2008. Opinnäytetyön aihetta esitettiin päiväkodin esiopetusryhmän vastaavalle ja sovittiin tutustumis- ja haastattelupäivät tammikuulle 2009. Samoin toimittiin Nakkilan seurakunnan lastenohjaajan kanssa, joka vastaa esiopetusryhmästä. Tapaamisessa sovittiin haastatteluja piirtämispäivä helmikuun 2009 alkuun. Molempien vastaavien kanssa sovittiin, että tutkija saa osallistua ryhmän toimintaan pari päivää ennen tutkimuksen tekemistä. Tämä siksi, että lapset tutustuivat tutkijaan ennen tutkimuksen tekoa. Tällä pyrittiin poistaa mahdolliset jännitystilanteet itse tutkimuksessa. Samalla tutkijalla oli mahdollisuus seurata lapsia ja miettiä tarvitseeko tutkimuksen teemoja muokata tai jättää pois. Lupa tutkimukseen pyydettiin lasten huoltajilta (Liite 1), päiväkodin johtajalta ja seurakunnan kirkkoherralta. Päiväkodin esiopetus-

ryhmässä oli yhdeksän lasta, jotka kaikki saivat luvan osallistua tutkimukseen. Seurakunnan esiopetusryhmässä oli seitsemän lasta ja myös he kaikki saivat osallistua tutkimukseen.

Parin päivän tutustumisen jälkeen lapset haastateltiin yksittäin. Haastattelurungon pohjaksi tutkija otti teemahaastattelun. Teemahaastattelun piirteeseen kuuluu aihealueiden ennalta tietäminen, mutta kysymyksien ei tarvitse olla tietyssä muodossa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 197.) Tutkija ajatteli teemahaastattelun sopivan lasten haastattelemiseen, koska tässä haastattelumallissa ei ole tarkkoja rajauksia ja myös antaa mahdollisuuden keskustelulle. Haastattelun teemat valittiin lapsen ymmärrykseen sopiviksi ja teemat on valittu niin, ettei mikään lapsen vastauksista voi olla väärin tai oikein (Liite 2). Haastattelut toteutettiin esiopetuksen aikana ja haastattelut tehtiin yhden päivän aikana. Haastatteluista seuraavana päivänä lapset piirsivät Jumalan. Piirtämisosio toteutettiin molemmissa ryhmissä niin, että koko ryhmä oli samassa tilassa piirtämässä. Päiväkodin ryhmästä yksi lapsi piirsi eri tilassa, jotta hänen oli helpompi keskittyä.

Tutkimuksen tulokset on tutkittu sisällön analyysin menetelmällä. Sisällön analyysi menetelmä sopii muun muassa puheiden, dialogien ja kirjojen analyysiin. Tämä analyysimenetelmä on prosessin kaltainen ja pääajatuksena on saada kuvaus tutkittavasta asiasta yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. (Kyngäs 1999, 4.) Haastattelutilanteessa tutkija kirjoitti lasten vastaukset paperille ja haastattelut myös nauhoitettiin. Tämä siksi, että tutkija voi palata haastattelutilanteeseen, jos kirjoitetussa versiossa on jotakin epäselvää. Haastattelun käsinkirjoitetut vastaukset tutkija kirjoitti koneella puhtaaksi siten, että jokaisen lapsen omat vastaukset olivat omina kategorioinaan. Tämän jälkeen tutkija yhdisti ne vastaukset, jotka olivat samankaltaisia keskenään eli ryhmitteli aineistoa. Ne vastaukset, jotka tutkija halusi nostaa erikseen esiin tutkimuksessaan (muun muassa lasten suorat lainaukset), merkitsi huomiokynällä. Epäselvissä vastauksissa tutkija tarkasti lapsen vastauksen nauhalta. Nauhan avulla tutkija myös poimi lasten ajatuksia Jumalasta, jotka kirjasi itse työhön. Aineisto analysoitiin samalla tekniikalla molempien ryhmien kohdalla.

8 HAASTATTELUN TULOKSET

Päiväkodin haastattelut tehtiin eri huoneistossa, missä esikouluryhmän luokka oli. Haastattelupaikka oli päiväkodin ateljee-huone, mikä oli tarkoitettu lasten käyttöön. Seurakunnan haastattelutila oli samassa rakennuksessa kuin esikouluryhmän kerhotila ja haastattelutilana oli seurakuntakodin iso aula. Molemmissa paikoissa haastattelut tehtiin pöydän äärellä ja pöydällä oli myös nauhuri. Lapsille kerrottiin mikä nauhuri on ja miksi sitä käytetään haastattelussa. Nauhoituksen lisäksi haastattelija teki paperille muistiinpanoja. Lapsille korostettiin, että haastattelukysymyksissä ei ole oikeita tai väriä vastauksia. Kaikki lasten vastaukset ovat oikeita ja hyviä vastauksia. Seurakunnan esiopetusryhmässä yhden lapsen kanssa tehtiin haastattelu piirustusosiopäivänä. Yleisesti ottaen haastatteluihin meni aikaa noin kaksi tuntia ryhmältä.

Tutkimustulokset on esitetty siten, että jokaisessa osiossa on ensin päiväkodin esiopetusryhmän ja sen jälkeen seurakunnan esiopetusryhmän tulokset. Molempien ryhmien tulosten esittelyn jälkeen on kirjoitettu lyhyt tiivistelmä molempien ryhmien vastauksista.

Tutkija säilyttää nauhoitetta kaksi (2) vuotta valmistumisensa jälkeen eli 30.5.2012 asti. Sen jälkeen nauhoite tuhoetaan.

8.1 Lasten ajatuksia Jumalan ulkonäöstä

Päiväkodin esiopetusryhmän lapset ajattelivat Jumalan ulkonäköä enemmänkin väreinä kuin ihmismäisinä piirteinä, vaikka niitä piirteitä oli muutamissa vastauksissa. Lapset ajattelivat, että Jumala näyttää siniseltä, vaaleanruskealta tai valkoiselta. Ihmismäisempiä piirteitä olivat vaatetukseen liittyviä. Heidän mielestään Jumalalla on sekä vanhat vaatteet ja vanhanaikaiset kengät että siniset

vaatteet, punaiset housut ja vihreä hattu. Yksi lapsista ajatteli, että Jumalalla on valkoinen puku ja sädekehä päänsä ympärillä. Muuten ulkonäöllisiä vastauksia ei tullut. Lapset eivät kuvailleet Jumalan kasvoja tai onko Hän iso vai pieni. Ainoa asia, joka varsinaisesti liittyy ulkonäköön, oli että Jumalalla on vaaleanruskea iho. Muutamat lapsista kertoivat, että Jumala näyttää kivalta ja kiltiltä. Yksi lapsista ajatteli Jumalan abstraktimmin; hän ajatteli että Jumala näyttää ympyrältä ja kolmiolta.

Kun kysyttiin Jumalan iästä, monilla lapsilla oli asiasta mielipide. Lapset olivat sitä mieltä, että Jumalan ikä on 17-, 36-, 90-, 100- tai ”joku 1000-vuotias”. Jos lapsi ei osannut sanoa tarkkaa ikää, oli yleisempi vastaus, että Jumala enemmän vanha kuin nuori. Vain yksi lapsi ajatteli, että Jumala on iältään nuori.

Lapsista kuusi oli sitä mieltä, että Jumala on näkymätön. Kolme lasta ajatteli Jumalan olevan näkyvä tai ainakin että Jumala näkee. Erään lapsen ajatus:

Näkyvä. Eihän ne enkelit muuten sitä vois nähdä.

Seurakunnan esiopetusryhmän kuvaukset Jumalan ulkonäöstä liittyivät väreihin, vaatetukseen ja Jumalaa kuvattiin ihmismäisenä. Kaksi lasta ajatteli, että Jumala näyttää valkoiselta ja yhden lapsen mielestä Jumala näyttää ”vähän keltaiselta”. Kolme lasta kuvaili Jumalan vaatteiden väriä; Hänellä on vaaleanruskeat vaatteet, kultaiset vaatteet ja ruskea-valkoinen vaate. Ihmismäisempiä kuvauksia tuli kolmelta lapselta. Kaksi heistä kertoi, että Jumalalla on pitkä tukka. Toinen näistä mainitsi tarkasti, että Jumalan tukka on ruskea ja tukan pituus ylettyy olkapäille asti. Kaksi lapsista mainitsi myös Jumalan silmien värin; toinen sanoi, että silmät ovat vihreät ja toinen, että ruskean väriset. Näistä kolmesta lapsesta yksi mainitsi, että Jumalan iho on väriltään ruskea ja kaksi lasta otti huomioon Jumalan koon. Toinen lapsista ajatteli, että Jumala on samankokoinen kuin muut ihmiset ja toinen ajatteli, että Jumala on ”todella pitkä”.

Seurakunnan ryhmältä kysyttäessä, onko Jumala näkyvä vai näkymätön kolmen lapsen mielestä Jumala on näkyvä ja neljän mielestä näkymätön. Jumalan ikää kysyttäessä ikäjakauma oli laaja; Jumala on 10-, 20-, 50-, 61- ja 100-vuotias. Eräällä lapsella oli erilainen ajatus:

Ainakin se oli lapsi ni ku me luettii kirjaa ni sillo se oli 12-vuotta. Nyt se taitaa olla kolkyt.

Jumalaa kuvattiin myös hienoksi, naurattavaksi ja iloiseksi. Yhdellä lapsella oli mielessään yksi yksityiskohta Jumalan ulkonäöstä:

Sitten sillä on sellanen joku kello aina joskus kädessä.

Molempien ryhmien lapset kuvaavat Jumalaa värien kautta. Ihmismäisiä piirteitä kuvattiin jonkin verran molemmissa ryhmissä, mutta seurakunnan esiopetusryhmässä enemmän. Molemmissa ryhmissä Jumalan näkymättömyyttä pidettiin yleisempänä kuin näkyvyyttä.

8.2 Jumalan luonne

Päiväkodin esiopetusryhmän lapsista suurin osa ei osannut kertoa millaisia luonteenpiirteitä Jumalalla on tai millainen Jumala on. Muutama lapsista osasi kertoa oman ajatuksensa:

Kiltti. Ei suutu kauheesti. Ja Jumala voi itkeeki.

No sellanen kiva. Sit se on aika tyyni. Semmone tosi tosi kiva.

Seurakunnan esiopetusryhmästä osa ei osaa kertoa millainen on Jumalan luonne. Muutamalta lapselta tuli paljonkin adjektiiveja, joilla he kuvasivat Jumalaa. Yhden lapsen mielestä Jumala on iloinen, nauravainen, itkeväinen, kiltti, rauhallinen ja "hirveän kiltti". Eräs lapsista sanoi, että Jumala tykkää musiikista ja leikkimisestä. Useimmat lapset sanoivat, että Jumala on iloinen. Yksi lapsista kertoi:

Ei se hermostu ainakaan.

Molempien ryhmien ajatukset Jumalan luonteesta olivat positiivisia. Lapset eivät ajatelleet Jumalan olevan vihainen tai ilkeä vaan Jumalan katsottiin olevan kiltti ja lempeä.

8.3 Jumalan moninainen asuinpaikka

Suurin osa päiväkodin esikoululaisista oli sitä mieltä, että Jumala asuu taivaassa ja se sijaitsee ylhäällä. Kaksi lasta oli eri mieltä; toinen ajatteli Jumalan asuvan pohjoisessa ja toinen kirkossa, joka sijaitsee tiellä. Kysyttäessä, onko Jumalan asuinpaikka lähellä vai kaukana, kahdeksan lasta yhdeksästä ajatteli paikan olevan kaukana.

Lasten kuvaillessa Jumalan asuinpaikkaa he käyttivät kahta väriä; sinistä ja valkoista. Useimmissa vastauksissa kerrottiin paikan näyttävän siniseltä tai valkoiselta tai paikassa on molempia värejä. Joidenkin lasten mukaan illalla siellä näkyy monia värejä ja siellä näyttää myös lumiselta. Lapset ajattelivat asuinpaikassa olevan hienoa, paljon taloja ja ihmisten näyttävän pieniltä.

Siel on sinistä ja valkosta, siel on pilviä. Joo ja siel on vähä tähtiä ku yö tulee. Siel tulee pimeetä yöllä. Ja tulee ainakin kuu näkyviin.

Päiväkodin esikouluryhmän kaikki lapset ajattelivat, että Jumalan asuinpaikassa asuu myös muitakin kuin vain Jumala. Heidän mielestään siellä asuu ihmisiä, enkeleitä (isoja ja pieniä), eläimiä ja kuolleita ihmisiä, niin vanhoja kuin lapsiakin. Muutamassa vastauksessa kerrottiin, että siellä on myös Jeesuksen vaimo, Jeesuksen lapset ja Taivaan Isä. Eräs lapsi ajatteli taivaasta:

No jos menis sinne niin huimais aika paljo.

Seurakunnan esikouluryhmän lapsilta tuli myös paljon ajatuksia Jumalan asuinpaikasta. Kuusi lasta seitsemästä ajatteli Jumalan asuvan taivaassa ja heistä kaikki ajattelivat, että taivas sijaitsee ylhäällä. Neljä näistä lapsista ajatteli, että paikka on kaukana ja kaksi lasta ajatteli paikan olevan lähellä. Useimmat ryhmän lapsista ajattelivat paikan väreinä; asuinpaikassa näyttää ruskealta, siniseltä ja valkoiselta. Lasten mukaan siellä näkyy myös lentokoneita, pilviä ja sininen taivas. Yksi lapsista ajatteli paikan näyttävän tyhjältä.

Erään lapsen ajatus, miltä Jumalan asuinpaikassa näyttää:

Aika pitkältä. Kaikenlaista lämpöä ja paljo pilviä ja lentokoneita ja lintuja ja aurinko.

Yhden lapsen ajatus Jumalan asuinpaikasta oli erilainen; hän ajattelee Jumalan asuvan ”vaikka jossain vuorella” ja se on kaukana. Hän myös kuvaili tarkemmin asuinpaikkaa kuin muut lapset. Hän ajatteli siellä olevan paljon ruohoa, paljon kukkia, lampaista, lintuja, puita ja keltainen talo.

Jokainen seurakunnan esiopetusryhmän lapsista ajatteli, että Jumalan asuinpaikassa asuu muitakin kuin Jumala. Kolme lapsista mainitsi enkelit ja kaksi lasta kertoi, että siellä asuu myös ihmisiä. Kolme lasta kertoi, että asuinpaikassa asuu Jeesus ja näistä lapsista kaksi mainitsi vielä Marian ja Joosefin. Yhden lapsen mielestä siellä asuu Jumalan lisäksi Taivaan Isä ja yksi mainitsee kuolleet ihmiset ja linnut.

Muitakin. (...) No siel on jotain sellasii sen kavereit ja sit jotai vierai ta mitä se ei tunne. (...) Ja sitten siel vois asuu sellasii toisen maalaisii.

Jumalan asuinpaikkaa kuvattiin usein värien kautta ja yleisesti ottaen Jumalan asuinpaikaksi paikannettiin taivas. Molempien ryhmien vastauksissa esiin nousi ajatus siitä, että Jumalan asuinpaikassa asuu myös muitakin kuin Jumala.

8.4 Jumala auttaa, varjelee ja suojelee

Useiden päiväkodin esikouluryhmäläisten mielestä Jumalan tehtävänä tässä maailmassa on suojella ja varjella. Heidän mukaansa Jumala auttaa ihmisiä; Hän auttaa ihmisiä ottamalla heitä työntekoon, antamalla ruokaa ja antamalla rahaa köyhälle. Jumala myös auttaa ihmistä lähettämällä enkeleitä ihmisten apuun ja enkelit kertovat Jumalalle ihmisten avun tarpeesta. Hän myös auttaa, jos ihminen rukoilee.

Siks et ihmiset ei riitelis keskenään iha koko aikaa.

Lasten mukaan Jumala tekee myös erilaisia sääilmiöitä. He ajattelivat, että Jumala maalaa taivasta, tekee ukkosta ja antaa kukille sadetta. Muutama lapsi ei

osannut sanoa, miksi Jumala on olemassa. He ajattelivat Jumalan vain olevan olemassa.

Useimmat lapset olivat sitä mieltä, että Jumalaan voi olla yhteydessä ja Hänen kanssaan voi jutella milloin vain. Joku lapsista ajatteli, että Häneen on parasta olla yhteydessä illalla; kuudelta on paras aika. Joku taasen ajatteli, että yöllä on paras hetki jutella Jumalan kanssa. Lapsista noin puolet on itse joskus jutellut Jumalan kanssa. He ovat rukoilleet, laulaneet tai heillä on iltarukous. Yksi lapsista on ensin jutellut Taivaan Isän kanssa ja sitten vasta Jumalan kanssa. Lapselta tuli myös huomautus, että myös Jumala voi puhua ihmiselle koska tahansa.

Joo, aina kuulee. Ainakin sen mä tiiän et enkelit kuulee ku ne on aina lähellä. (...) Vaik ei niit näe, ne on semmosii ketkuilijoita.

Erään päiväkodin esiopetusryhmän lapsista halusi lopuksi vielä kertoa, mitä hän haluaisi tehdä Jumalan kanssa:

Leikkii sen kanssa. (...) Ukkeleilla. Meil on paljo ukkeleita.

Seurakunnan ryhmästä useimmat lapset sanoivat Jumalan tehtäväksi ihmisten suojelemisen ja siunaamisen. Jumala myös auttaa ihmisiä ja yksi lapsista ajatteli, että Jumala auttaa ihmistä lähettämällä enkeleitä. Jonkun mielestä Jumala rukoilee. Kaksi lasta sanoi, että Jumala antaa rauhan maailmaan. Erään lapsen mielestä Jumalan tehtävänä on liikuskella taivaassa.

Sen takii et jos se hoitais ihmisiä. (...) Se niinku toi jos vaik joku hermostuu ni sit se niinku hoitaa niitä (...) rukoilis.

Kaikki tässä ryhmässä ajattelivat, että Jumalan kanssa voi aina jutella. Neljä lasta sanoi jutelleensa Jumalan kanssa usein tai jonkin verran. Loput ryhmästä sanoi etteivät he ole jutelleet. Yksi näistä kertoi, että ei voi rukoilla (eli jutella Jumalan kanssa), koska hän ei muista sanoja. Tässä erään lapsen vastaus, kun kysyttiin, saako Jumalan kanssa jutella koska vain:

Saa. Ainakin kymmeneltä mä en mee sinne juttelemaan. Ku mul on kerho niin meen kahdeksalta nukkumaan.

Jumalan tehtäväksi koettiin ihmisten suojeleminen ja varjeleminen. Myös enkeleiden tärkeys tuli esiin. Jumalan kanssa puhumisesta lapset olivat melko samaa mieltä eli Jumalan kanssa voi jutella. Joillekin lapsille oli kuitenkin selvää, että Hänen kanssaan voi jutella vain tietyinä hetkenä tai tietyinä kellon aikana. Useimmat lapset eivät kuitenkaan mieltäneet, että rukoileminenkin on Jumalan kanssa juttelua.

9 LASTEN JUMALA PIIRRETTYÄ

Haastatteluiden jälkeisenä päivänä lapset piirsivät oman näkemyksensä Jumalasta. Molemmissa ryhmissä piirtäminen toteutettiin niin, että lapset olivat kaikki samassa tilassa. Lapset sijoitettiin pöytiin niin, että jokaisella oli oma tilansa ja keskittymisrauha. Päiväkodin esiopetusryhmästä yksi lapsi teki piirustuksen eri huoneessa kuin muut. Molemmille ryhmille selitettiin tehtävän tarkoitus aamuhetken jälkeen. Lapsille korostettiin, että jokaiselle lapselle tulee olemaan erilainen piirustus, koska jokaisella lapsella on eri näkemys Jumalasta. Päiväkodin ryhmän piirustuksista puuttuu yhden lapsen piirustus, seurakunnan ryhmästä kaikki olivat paikan päällä. Lopuksi molemmissa ryhmissä otettiin kopiot piirustuksista ja he saivat ne omiin kansioihinsa.

Piirustukset on analysoitu sisällöllisesti. Tutkija on tutkinut piirustukset omina ryhminään; ensin päiväkodin esiopetusryhmän lasten piirustukset ja sen jälkeen seurakunnan esiopetusryhmän. Analysoinnin alussa tutkija levitti ryhmän piirustukset pöydälle ja tarkasteli onko piirustuksissa yhtäläisyyksiä. Erityisesti tutkija otti huomioon värien käyttämistä, muiden henkilöiden esiintymisen kuvissa ja onko Jumalaa kuvattu ihmismäisenä vai satuhenkilönä. Tutkija on itse otsikoinut kuvat.

9.1 Päiväkodin esiopetusryhmän ajatuksia Jumalasta visuaalisesti

Päiväkodin esiopetusryhmän lapsilla piirustukset olivat hyvin samankaltaisia. Seitsemässä piirustuksessa Jumala oli piirretty ihmisen kaltaiseksi. Jumalalla oli vartalo, pää ja kasvot, kädet ja jalat. Useimmissa piirustuksissa käsiin oli myös piirretty sormet. Kaikissa näissä piirustuksissa Jumalalla oli kädet levitettyinä ja piirustusten tunnelma oli hyvin lämminhenkinen.

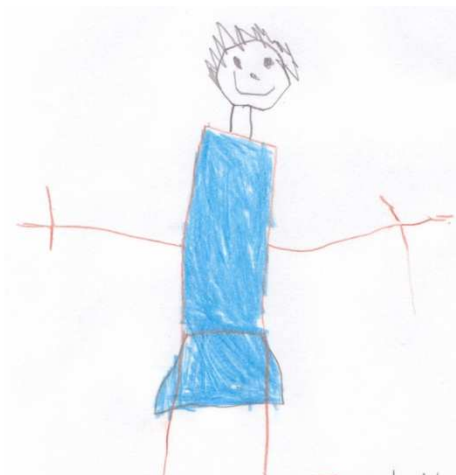
Vain kahdessa piirustuksessa oli piirretty muutakin kuin Jumala. Toisessa piirustuksessa Jumalan seurana oli enkeleitä, joilla on siivet (kuvio 1). Toisessa kuvassa oli piirretty ruohoa ja tämä oli myös ainoa kuva, jossa Jumalalle oli piirretty siivet. Kuvassa oli havaittavissa, että siivet ovat legomaiset, mikä viittaa lapsen satu-vaiheeseen (kuvio 2).

KUVIO 1. "Jumala ja enkelit" KUVIO 2. "Siivekäs Jumala"

Kaikissa piirustuksissa oli myös käytetty värejä. Suosituin väri oli selvästi sininen (kuvio 3). Useimmissa piirustuksissa kasvot olivat iloiset, Jumala hymyili. Jumalalle oli lähes jokaisessa piirustuksessa piirretty hiuksia.

KUVIO 3. "Sininen Jumala"

Päiväkodin ryhmässä yhdellä oli erilainen piirustus kuin muilla (kuvio 4). Kuva oli abstraktimpi kuin muiden ja se on moniselitteinen. Tutkija ajatteli piirustuksen esittävän Jumalan katsetta.

KUVIO 4. "Jumalan katse"

9.2 Seurakunnan esiopetusryhmän mietteitä Jumalasta piirrettynä

Tämän ryhmän piirustuksissa yhtenäistä oli Jumalan ihmisen kaltaisuus. Kuudella seitsemästä oli selvästi piirustuksessaan vartalo, pää, kädet ja jalat, kuten kuviossa 5.

Niissä piirustuksissa, joissa lapset olivat piirtäneen kädet, oli heistä neljä selvästi piirtänyt kädet levitettyinä. Neljä lasta oli myös piirtänyt Jumalalle hiukset ja yksi näistä neljästä lapsesta oli piirtänyt myös parran.

KUVIO 5.

”Ihmisen kaltainen Jumala”

Kolmessa piirustuksessa Jumalalle oli piirretty siivet ja kuudessa kuvassa Jumalalla oli iloinen ilme ja Hän hymyili. Kuvista välittyi välitön ja turvallinen tunnelma.

Kaikissa seitsemässä piirustuksessa oli käytetty värejä. Eniten käytetty väri oli sininen, koska jokainen lapsi oli piirtänyt kuvaan taivasta tai värittänyt pilvet siniseksi (kuvio 6 & 7). Onkin huomattavaa, että jokaisessa piirustuksessa oli piirretty myös muuta kuin pelkästään Jumala. Kuviin oli piirretty taivasta, pilviä, aurinko ja yhdessä piirustuksessa oli lintuja.

KUVIO 6.

”Jumala ja sininen taivas”

KUVIO 7.

”Jumala pilvenhattaralla”

Seurakunnan esiopetusryhmässä yksi piirustus oli erilainen (kuvio 8). Siinä oli samoja piirteitä kuin muissakin piirustuksissa; siihen oli piirretty sininen taivas ja kuvassa oli selvästi muitakin kuin Jumala, mutta tässä piirustuksessa Jumalalle ei ole piirretty kasvoja.

KUVIO 8.”Jumala ja Jumalan perhe”

10 JUMALAKUVIEN SAMANLAISUUS JA ERILAISUUS

Päiväkodin esiopetusryhmän ja seurakunnan esiopetusryhmän visuaalisissa jumalakuvissa ei ollut paljoakaan eroa. Molemmissa ryhmissä oli havaittavissa Jumalan ihmisen kaltaisuus. Hänellä oli vartalo, pää ja usein kädet oli piirretty levitettyinä. Piirustuksissa tuli hyvin esiin Harmsin teoria esikouluikäisen satuvaiheesta (kts. s.13). Molemmissa ryhmissä lapset olivat käyttäneet värejä, eikä piirustuksien joukossa ollut synkkiä kuvia. Kuvien yleistunnelmallinen olotila oli iloinen ja lämmin.

Isoin ero piirustuksissa oli muiden henkilöiden ja asioiden esiintyvyys kuvassa. Päiväkodin esikouluryhmän kuvissa kahdessa oli piirretty kuvaan muutakin kuin Jumala, kun taas seurakunnan esiopetusryhmän kaikissa piirustuksissa oli kuvattu jotakin muuta Jumalan lisäksi. Toinen huomattava ero oli, että päiväkodin esiopetusryhmän lapsista yksi piirsi Jumalalle siivet, kun taas seurakunnan esiopetusryhmän kolmessa piirustuksessa oli siivekäs Jumala.

Haastattelun vastauksissa ja ajatuksissa oli sekä samankaltaisuutta että eroavaisuutta. Vastausten samankaltaisuuden ja erilaisuuden hahmottamiseksi on tehty taulukko (Liite 3). Taulukkoon on koottu molempien ryhmien yleisimmät vastaukset.

Ensimmäinen asia, joka herätti huomion, oli se, että molemmissa ryhmissä lapset käyttivät paljon värejä apunaan kuvaillessaan Jumalan ulkonäköä ja Jumalan asuinpaikkaa. Toinen huomioitava asia oli, että kummassakaan ryhmässä suurin osa lapsista ei osannut kuvailla taikka kertoa, minkälainen luonne Jumalalla on. Kysymys oli vaikea molemmille ryhmille.

Ryhmien välillä oli samanlainen ajatus Jumalan näkyvyydestä. Molemmissa ryhmissä suurin osa lapsista oli sitä mieltä, että Jumala on näkymätön. Jumalan asuinpaikkakin sai yhteneväisen vastauksen, sillä molempien ryhmien lapset ajattelivat Jumalan asuvan taivaassa ja useimpien lasten mukaan taivas sijaitsee kaukana. Molemmat ryhmät olivat samaa mieltä myös siitä, että taivaassa asuu muitakin kuin Jumala. Molempien ryhmien vastauksissa tulee esiin enkelit,

ihmiset, kuolleet ihmiset ja vastauksissa mainitaan myös Jeesuksen perheenjäseniä.

Samankaltaisuutta vastauksista ilmenee myös Jumalan tehtävästä maailmassa. Molemmissa ryhmissä oltiin sitä mieltä, että Jumalan tehtävä on suojeleminen ja ihmisten auttaminen. Erona oli, että päiväkodin esiopetusryhmän vastauksissa tuli esille myös sääilmiöiden tekeminen. Huomion kiinnitti myös enkeleiden rooli, sillä molemmissa ryhmissä mainittiin enkeleiden tehtäviä. Molempien ryhmien vastauksista kävi myös ilmi, että Jumalan kanssa voi aina jutella.

Suurimmat eroavaisuudet löytyivät Jumalan ulkonäön kuvailusta ja Jumalan iästä. Päiväkodin esiopetusryhmän päällimmäisenä ajatuksena oli, että Jumala on vanha kun taas seurakunnan esiopetusryhmässä vastauksien ikäjakauma oli laajempi.

Jumalan ulkonäön kuvailu oli erilaista ryhmien välillä. Päiväkodin esiopetusryhmäläiset kuvailivat Jumalaa enemmän värejä käyttäen kuin itse ulkonäköön liittyen. Muutama heistä kuvaili Jumalan vaatteita, mutta eivät muun muassa Jumalan kasvoja tai muuta ulkoista olemusta. Seurakunnan opetusryhmän lapset kuvailivat Jumalaa yksityiskohtaisemmin, vaikka he myös käyttivät paljon värejä kuvaillessaan Jumalan ulkonäköä. Seurakunnan esiopetusryhmän lapsista osa kuvaili jopa minkälaiset ja minkä väriset hiukset Jumalalla on. Yksityiskohtaisuus tulee esiin myös Jumalan silmien värien kuvailussa ja Jumalan koon mainitsemisessa.

Vastausten samankaltaisuuden määrä yllätti tutkijan. Ryhmien vastausten välillä ei ollut niin suurta eroa kuin tutkija oletti. Kuten taulukosta (Liite 3) huomaa, eroa löytyy vain edellä mainituista Jumalan iästä ja Jumalan ulkonäöstä. Seurakunnan esiopetusryhmän tarkka kuvailu Jumalan ulkonäöstä johtunee siitä, että he ovat nähneet enemmän uskonnollisia kuvia, muun muassa tarinoiden ja kertomusten kautta. Usein seurakunnan esikoulupäivä alkaa kertomuksella, johon liitetään kuvien käyttöä. Näin ollen seurakunnan esiopetusryhmäläisillä on valmiina mielikuva Jumalan ulkonäöstä, kun taas päiväkodin esiopetusryhmäläiset eivät ole ehkä ajatelleet asiaa ennen haastattelua.

11 AJATUKSIA TÄSTÄ TYÖSTÄ, SEN TEKEMISESTÄ JA TOTEUTUMISESTA

Tutkimustuloksissa oli paljon samaa kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Varsinkin kognitiivisen koulukunnan edustajan Harmsin tutkimuksen ja tämän tutkimuksen välillä on yhtäläisyyksiä. Molemmissa tutkimuksissa tuli esille lasten satuvaihe; Jumalaa kuvattiin ihmisen kaltaiseksi. Ihmisen kaltaisuus tuli esille myös Outi Salon tekemässä tutkimuksessa. Jumalan tehtäväksi koettiin tässä tutkimuksessa ihmisten suojeleminen, kuten myös Harmsin ja Sanna Anttilan tekemissä tutkimuksissa. Harmsin mukaan lapset ajattelevat Jumalan tekevän erilaisia sääilmiöitä, mikä tuli esiin tässä tutkimuksessa varsinkin päiväkodin esiopetusryhmän lasten vastauksista. Jumalan asuinpaikan paikantaminen tai vaaksi tulee tässä tutkimuksessa selvästi esille, mikä selviää myös Harmsin ja Salon tutkimuksista.

Tutkimuksessa miltei kaikki lapset piirsivät Jumalan ihmisen näköiseksi. Piirustusten joukossa ei ollut kuvia esimerkiksi tontuista tai muista satuhahmoista, joita Harmsin mukaan ei-kristillistä kasvatusta saaneet lapset usein piirtävät. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tutkittu taustatietoja lasten kasvatuksesta, sillä se olisi jo uusi aihe. Harmsin teorian pohjalta voisi ehkä päätellä, että molempien ryhmien lasten kotona on jonkin verran kristillistä kasvatusta tai lapset saavat joissain määrin uskonnollisia kokemuksia. Se tulee myös esiin siinä, että molemmissa ryhmissä lapset ajattelevat Jumalan olevan hyvä ja Hänen tehtävänä on suojella ihmisiä. He siis kokevat Jumalan turvallisena ja lämpimänä. Värien käyttö piirustuksissa voisi viitata Jumalan iloisuuteen. Päiväkodin ryhmässä tuli huomattua, että joidenkin kodeissa on aikaisemmin puhuttu Jumalasta ja joidenkin kodeissa ei juuri ollenkaan. Muutamasta lapsesta huomasin, että he yrittivät miettiä, miten heille kysymäni asia oli opetettu. Itselleni tuli tunne, että kodeissa on puhuttu uskon asioista varsinkin silloin, kun joku läheinen ihminen on kuollut.

Tutkimukseni alussa oletin, että seurakunnan esiopetusryhmän vastaukset olisivat enemmän Raamattuun ja uskonnonopetukseen perustuvia kuin päiväkodin esiopetusryhmän vastaukset. Tuloksiin viitaten en voi asiaa allekirjoittaa. Ryh-

millä oli paljon samankaltaisia vastauksia, etten voisi sanoa toisen ryhmän olevan enemmän ”uskonnollinen”. Molemmissa ryhmissä osattiin hyvin ottaa huomioon Jumalan tehtävät ja ihmisten suojelemisen tärkeys. Molemmissa ryhmissä oli myös lapsia, jotka ajattelivat, että Jumalan kanssa voi jutella.

Tutkimuksen aloittaminen tuntui mukavalta, sillä molemmat esiopetuksen ohjaajat ottivat minut hyvin vastaan ja olivat avoimia tälle tutkimukselle. Lapsetkin osallistuivat tutkimukseen reippaalla mielellä, kukaan ei kieltäytynyt tulemasta haastatteluun. Oli oikea ratkaisu, että menin ryhmiin tutustumaan aikaisemmin, koska muuten haastattelutilanne olisi ollut vaikeampi molemmilta osapuolilta katsottuna. Pääpiirteittäin haastattelut onnistuivat hyvin. Toivoin, että haastattelut olisivat kestäneet pidempään niin, että haastattelutilanne olisi kehkeytynyt jutteluksi. Lapset taisivat kuitenkin jännittää sen verran, että outo tilanne sai heidät hiljaiseksi. Yllättävä piirre löytyi molemmista ryhmistä; puheliaimmat lapset ”mykistyivät” haastattelutilanteessa, kun taas hiljaisemmat puhuivat enemmän. Luulen, että suurimmaksi osaksi lapset jännittivät, osaisivatko he vastata kysymyksiini oikein ja ”vaaditusti”. Yritin tarpeen tullen muistuttaa lapsia, että mikään vastaus ei ole väärä vaan he saavat vastata kuten heistä itsestään tuntuu. Muistutin lapsille useamman kerran, että vastauksen annossa ei ole kiirettä vaan he saavat käyttää aikaa miettimiseen. Joidenkin lasten kohdalla jännitys kesti koko haastattelun ajan, mutta eräät lapset alkoivat haastattelun edetessä rentoutua ja miettimään vastauksia kysymyksiin.

Haastattelutilanteessa huomasin myös, että jotkin termit olivat aivan liian vaikeita lapsille. Tämä ilmiö tuli esiin molemmissa ryhmissä. Varsinkin termit luonne ja luonteenpiirre olivat vaikea. Jotkut lapset ymmärsivät heti, mitä se tarkoittaa, joillekin lapsille termi ei auennut vaikka yritin selittää sen merkitystä. Oma haasteensa olikin siinä, miten selittää luonne tai luonteenpiirre sanaa niin ettei johdattelisi lasta. Olisi ollut hyvä vaihtoehto, että kysymysten sijaan olisin käyttänyt kuvasymboleja, joissa on kuvattu luonteenpiirteitä (esimerkiksi iloinen, surullinen, vihainen ja niin edelleen) ja niille, jotka osaavat jo lukea, olisi voinut kirjoittaa paperille eri vaihtoehtoja. Joidenkin lasten kohdalla jouduin haastattelussa selittämään lapselle tai antamaan esimerkkejä, mitä luonne tai luonteenpiirre tarkoittaa. En ole kirjannut niitä tuloksia tutkimukseen, koska niissä tapauksissa

mielestäni johdattelin lasta. Lapset selvästi vastasivat niillä esimerkein mitä olin sanonut. Näin ollen se ei ole luotettavaa tietoa.

Haastattelupaikat olisivat voineet olla parempia. Päiväkodin ateljee-tila oli muuten hyvä, mutta huonetta ympäröivät ikkunat päiväkodin toimitilojen puolelle ja siitä ohikulkevat ihmiset saattoivat välillä häiritä lapsen keskittymiskykyä. Seurakunnan kaikuista eteistila oli ehkä liian avara ja steriili. Molemmissa ryhmissä olisi ollut parempi, jos paikka olisi ollut pienekkö, kotoisa ja lämmin. Olisin voinut rakentaa esimerkiksi tyynyistä ja peitoista ”pesän” johonkin huoneeseen, jossa olisi lämmin tunnelma eikä muut äänet olisi päässyt häiritsemään.

Tutkimuksen auki kirjoittamisen vaiheessa ajattelin, että olisi ollut hyvä järjestää kysymykset eri tavalla. Haastattelun ensimmäiset kysymykset olisivat kannattaneet olla esimerkiksi Jumalan asuinpaikkaan liittyvät kysymykset, koska siihen kysymykseen kaikki lapset osasivat vastata. Se olisi ollut hyvä ”lämmittelykysymys”, koska sitä lapset ovat varmasti jossakin kohdin miettineet jo aiemmin. Heti Jumalan ulkonäöstä kysyminen saattoi ”pelästyttää” lapsia, koska he eivät ole sellaista ehkä koskaan ennen miettineet. Jännitys olisi saatu vähäisemmäksi, jos olisin aloittanut haastattelun helpommilla kysymyksillä.

Tutkimuksen tekemiseen kuuluu luotettavuus ja laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen kuuluu tutkimuksen tarkka selonteko (Hirsjärvi & ym. 2005, 217.) Olen työssäni kuvaillut tutkimusprosessia mahdollisimman selkeästi ja olen kertonut tutkimustulokset totuudellisesti. Olen myös kertonut työssäni minkälaisissa olosuhteissa olen tutkimuksen tehnyt; tutkimusajankohdan ja –paikat ja tutkimukseen osallistujat. Työssäni olen kriittisesti arvioinut omaa onnistumistani ja miettinyt parannusehdotuksia tutkimuksen tekoon. Työn eettisyys tulee myös ottaa huomioon ja eettisyyteen kuuluu muun muassa henkilöiden suostumus tutkimukseen (Hirsjärvi & ym. 2005, 26.) Tutkimusta varten olen pyytänyt luvan Nakkilan seurakunnan kirkkoherralta, päiväkotikuusipirtin johtajalta ja lasten huoltajilta. Lasten huoltajat ovat antaneet luvan vapaaehtoisesti. Tutkimuksessa ei ole mainittu lasten nimiä ja esiopetusryhmien tuloksia on pyritty käsittelemään niin, ettei lapsia tunnistettaisi. Myös haastattelun nauhoite on asianmukaisesti tallennettu ja nauhoite on vain omassa käytössäni.

Tutkimuksen tekeminen oli mielekästä ja mielenkiintoista. Lasten kanssa työskenteleminen on aina mukavaa, sillä lapset ovat välittömiä ja he ovat sitä mitä he ovat. Lasten kanssa työskentelemisessä on kuitenkin haasteensa, koska pitää ottaa huomioon lasten ymmärryksen taso ja se, miten asiat lapselle selitetään. Olen hyvin tyytyväinen tutkimukseeni ja sen onnistumiseen. Haastatteluaineiston keruumenetelmänä ei ole ollut kovin tuttu, varsinkaan lasten kanssa, mutta tämän tutkimuksen myötä sai varmuutta siihen, että haastatteleminen on hyvä keino saada materiaalia ja tietoa. Haastattelutilanteista sai uutta kokemusta ja opin ymmärtämään täsmentävien kysymysten merkityksen. Lapsia haastatellessa piti olla tarkkana siitä, mitä lapset vastaavat, sillä he eivät välttämättä vastaa kysymykseen suoranaisesti vaan voivat esimerkiksi palata aikaisemmin esitettyyn kysymykseen. Haastatteluiden nauhoittaminen oli hyvä ratkaisu, sillä tutkimuksen auki kirjoittamiseen nauhoite oli hyvänä apuna. Nauhoitteen kuunteleminen useampaan kertaan loi myös pohjaa tutkimuksen luotettavuudelle. Lasten ajatuksia Jumalasta poimittiin kirjoitetun version ja nauhoitteen avulla. Kuuntelin nauhoitteen kolmeen kertaan, jotta olisin varma, haluanko juuri kyseessä olevat ajatukset ja kommentit työn sisältöön.

Työn rajaaminen tuotti välillä ongelmia, koska muun muassa uskontokasvatuksesta oli saatavilla paljon materiaalia ja uskontokasvatus on mielenkiintoinen aihe. En ole tietoinen kuinka paljon uskontokasvatusta annetaan ja opetetaan lähikuntien päiväkodeissa, mutta ajattelen, että monikulttuurisuuden lisääntyessä uskonnolliset asiat ovat nousseet enemmän keskustelun aiheeksi. Päiväkodeilla saattaa olla ongelmia eri uskontojen huomioon ottamisessa, kuitenkin unohtamatta omaa uskoa ja suomalaista kulttuuria. Voisin hyvin kuvitella, että työskentelisin tulevaisuudessa seurakunnan työntekijänä päiväkodin ”kummina”. Siinä työssä saisin työskennellä lasten ja aikuisten kanssa ja samalla saisin omalta osaltani viedä eteenpäin kristillisiä arvoja ja evankeliumia.

Tutkimustani täydentäisi tutkimus siitä, kuinka paljon uskonnollista opetusta kyseessä olevat lapset saavat kotona. Tutkimustuloksissa voisi vertailla kodin opetuksen ja lasten jumalakuvan yhteyttä. Olisi myös mielenkiintoista tehdä samalle kohderyhmälle uusi tutkimus, kun he ovat peruskoulun alaluokalla, esimerkiksi kolmannella tai neljännellä luokalla. Näin voitaisiin vertailla onko

näiden lasten jumalakuva muuttunut vuosien varrella ja onko esimerkiksi koulun uskonnonopetuksella vaikutusta jumalakuvan uudelleen muotoutumiseen.

LÄHTEET

- Anttila, S. 2005. Taivaan isällä on paljon lapsia -lasten jumalakuva. Opinnäyte-työ. Lapsi- ja perhetyön perustutkinto. Turun kristillinen opisto.
- Halme, L. 2008. Uskonto ja kasvatus vuorovaikutuksena. Helsinki: Lasten Kes-
kus
- Heinonen, L. i.a. Koti kasvun paikka. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Viit-
tattu 27.2.2007
<http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/kotikasvunpaikka/muuttuva.htm>
- Helle, A. 2008. Kotien kristillisen kasvatuksen tuki Helsingissä. Kristillinen kas-
vatus 2/2008. Kirkon kasvatuksen yhteisölehti 75.vuosikerta. 16–
17. Viitattu 13.1.2010
<http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/kksv/2008/KK208.pdf>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväsky-
lä:Gummerus Kirjapaino Oy. 11. painos.
- Kalliala, M., Salminen, J.(toim.) 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus.
Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos, Vantaan täydennys-
koulutuslaitos. Studia Paedagogica 24.
- Kirkkojärjestys 1055/1993. Viitattu 14.11.2009
<http://kappeli.evl.fi/Kirkkolainsaadanto>
- Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö 2008. Lapsi on osallinen. Kirkon varhaiskasva-
tuksen kehittämisen asiakirja. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittä-
misryhmä, Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö/Kirkkohallitus Viitattu
13.11.2009
[http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/varhaiskasvatus/Varhaiskasvkehittamis
en_asiakirja.pdf](http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/varhaiskasvatus/Varhaiskasvkehittamis
en_asiakirja.pdf)
- Kirkon tutkimuskeskus. 2008. Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis- luteri-
lainen kirkko vuosina 2004-2007. Kirkon tutkimuskeskuksen julkai-
suja 103. Tampere. Viitattu 14.11.2009
[http://www.evl.fi/kkh/ktk/nelivuotiskertomus2004_2007/kertomus.pd
f](http://www.evl.fi/kkh/ktk/nelivuotiskertomus2004_2007/kertomus.pd
f)
- Kirkon tutkimuskeskus. i.a. Kirkko uudelle vuosituhanalle. Suomen evankelis-
luterilainen kirkko vuosina 1996-1999. Viitattu 14.11.2009
[http://www.evl.fi/kkh/ktk/kertomus96-99/nelivuotiskertomus-
05.shtml#P498_118595](http://www.evl.fi/kkh/ktk/kertomus96-99/nelivuotiskertomus-
05.shtml#P498_118595) Päivitetty 2.1.2002
- Koskinen, L. 1998. (suom. Lehtinen, T.) Jumala. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kyngäs, H. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede vol. 11, no 1/-99
- Opetushallitus. 2000. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Yli-
opistopaino:Helsinki.

- Petäjä, H. 2001. Esiopetus uudistuu. Kristillinen kasvatus verkossa 1/2001. Kirkon kasvatusasiainkeskus. Viitattu 14.11.2009
<http://www.evli.fi/kkh/to/kkn/kksv/20011/helja.htm>
- Petäjä, H., 2008. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Teoksessa Porkka, J. (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628, 13§. Viitattu 23.2.2010. www.finlex.fi
- Porin kaupunki i.a. Porin kaupungin esiopetussuunnitelma. Viitattu 22.2.2010
<http://www.pori.fi/sov/ops/index.html>
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Suomen Piipliaseura.
- Nahumin kirja 1 (Nah. 1)
Toinen Mooseksen kirja (2. Moos.)
Johanneksen ilmestys 21 (Ilm. 21)
Kirje roomalaisille 12 (Room. 12)
- Saarinen, S. (toim.) 2002. Kaikille tilaa riittää. Päivähoidon uskontokasvatus. Helsinki: Lasten Keskus.
- Salo, O. 2001. Jumalan kämmenellä: 5-6-vuotiaiden lasten jumalakäsitys. Diaakonia-ammattikorkeakoulu, Porin yksikkö. Opinnäytetyö.
- Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 11§ Viitattu 23.2.2010 www.finlex.fi
- Tamm, M. 2002. Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. 2. painos. Jyväskylä: Lasten Keskus.
- Tirri, K. 2002. Lapsen uskon maailma ja sen kohtaaminen. Teoksessa Saari-
nen, S. (toim.) Kaikille tilaa riittää. Päivähoidon uskontokasvatus.
Helsinki: Lasten Keskus
- Ulvilan kaupunki 2006. Ulvilan esiopetussuunnitelma. Viitattu 22.2.2010
koulutus.ulvila.fi/data/doc//Esiopetussuunnitelma.doc

LIITE 1

Lupa-anomus lasten vanhemmille/hooltajille.

Hyvät vanhemmat/hooltajat!

Olen keväällä 2010 valmistuva opiskelija Diakonia-ammattikorkeakoulu Länsi Porin toimipaikasta. Valmistun sosionomiksi (AMK) ja saan myös diakonian pätevyuden.

Teen opinnäytetyötä, jossa kartoitan lasten jumalakuvaa. Haastattelen seurakunnan ja kunnallisen päivähoidon esikouluikäisiä lapsia ja tutkimuksessa vertailen eroavatko vastaukset ryhmästä riippuen. Haastattelun aiheena on lapsen käsitys siitä millainen heidän mielestään Jumala on ja mitä he ajattelevat Hänen olemassaolostaan. Tutkimus tehdään haastattelemalla(käytetään nauhuria apuna) ja piirtämällä. Tarkoitus on saada ainakin kahdeksan lapsen haastattelut molemmista ryhmistä. Jos haastateltavia on enemmän, haastatteluun pääsevät arvotaan.

Tutkimus tehdään luottamuksellisesti eikä tutkimuksessa mainita lasten nimiä. Opinnäytetyöhön saattaa tulla muutama lasten piirtämä kuva, mutta nimettömänä.

Haastattelut tehdään kerhon/päivähoiton aikana.

Pyydän lupaa saada haastatella lastanne. Alla on lupalappu, jonka pyydän palauttamaan kerhoon/päivähoitoon _____ mennessä.

Vastaan mielelläni tutkimusta koskeviin kysymyksiin ja lisäksi voitte kysyä myös opinnäytetyöni vastaavilta opettajilta (alla).

Ystävällisin terveisin;

Sanna Salokangas (puhelin nro xxx)

Vastaavat opettajat: Rauli Vuorela xxx

Mika Nokelainen xxx

.....
 Palauta tämä osa kerhoon/päivähoitoon _____ mennessä, kiitos!(laita rasti viivalle)

Lapseni saa osallistua tutkimukseen _____

Lapseni ei saa osallistua tutkimukseen _____

Vanhemman nimi: _____

Lapsen nimi ja ikä: _____

KIITOS!

LIITE 2

Teemat ja apukysymykset.

1. Jumalan ulkonäkö

- ulkonäölliset kysymykset, miltä näyttää, ikä
- onko Jumala näkyvä vai näkymätön

2. Jumalan luonne

- luonteenpiirteet
- Jumalan ominaisuudet, millainen Jumala on

3. Jumalan asuinpaikka

- millainen paikka, miltä näyttää
- missä sijaitsee
- asuuko Jumala siellä yksin vai ei
- onko paikka kaukana

4. Jumalan olemassaolo

- miksi Jumala on olemassa
- mikä on Jumalan tehtävä maailmassa
- mitä Jumala tekee maailmassa
- voiko Jumalan kanssa jutella/olla yhteydessä kellon ajasta riippumatta
- jutteleeko Jumalan kanssa

TAULUKKO 1. Haastattelun tiivistelmä.

LIITE 3

JUMALAN...	PÄIVÄKOTI	SEURAKUNTA
ULKONÄKÖ	– väreinä kuvattu – ihmismäisemmät piirteet vaatetukseen liittyviä	– väreinä kuvattu – vaateetusta kuvattu – enemmän yksityiskohtia
IKÄ	– vanha	– laaja ikäjakauma
NÄKYVYYS	– näkymätön (6/9)	– näkymätön (4/7) – osa ei osannut kertoa
LUONNE	– suurin osa ei osannut kertoa	– iloinen
ASUINPAIKKA	– asuu taivaassa – käyttävät värejä	– asuu taivaassa (6/7) – käyttävät värejä
lähellä/kaukana	– kaukana	– kaukana
muut asujat	– asuu muitakin – suojeleminen & varjeleminen	– asuu muitakin – suojeleminen & siunaaminen
TEHTÄVÄ	– sääilmiöiden tekeminen – ihmisten auttaminen	– ihmisten auttaminen
yhteydessä	– voi aina jutella Jumalalle, noin puolet on jutellut Jumalalle	– voi aina jutella, useimmat lapset ovat jutelleet